

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 61

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

16-17 травня
2024 р.

 AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2024

УДК 340 (063)

А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 61: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 16 – 17 травня 2024 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2024. 96 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 61) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 16-17 травня 2024 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:

www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380979074970

E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

**ПРИНЦИПИ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Бут Юрій Сергійович

кандидат економічних наук,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького

Національної академії наук України

ORCID: 0009-0003-8256-6058

Науковий керівник: Бурик Зоряна Михайлівна

доктор наук з державного управління, професор,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького

Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3861

Сучасний світ перебуває в стані постійних змін та бурхливого технологічного розвитку, що робить надзвичайно актуальним питання про цифрові трансформації у всіх сферах нашого життя, зокрема у сфері публічного управління. Цифрові трансформації у публічному управлінні – це процес впровадження цифрових технологій та методів у роботу державних органів з метою покращення ефективності їхньої роботи, підвищення доступності та якості надання послуг громадянам.

Така задача вимагає системного підходу та ретельного аналізу на всіх етапах своєї реалізації. Тому надзвичайно важливим видається сформулювати базові принципи, на яких повинно ґрунтуватися впровадження цифрових інновацій у сфері публічного управління.

1. *Громадянська участь та прозорість.* Цифрові трансформації сприяють збільшенню участі громадян у процесах управління. Широкий доступ до інформації через відкриті державні портали, онлайн-консультації та інші інструменти надають громадянам більше можливостей для того, щоб приймати активну участь у вирішенні суспільних питань.

2. *Кібербезпека та захист персональних даних.* З огляду на зростання обсягів цифрової інформації, особливу увагу слід звертати на забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних громадян. Це включає в себе впровадження відповідних заходів з кіберзахисту, шифрування інформації та дотримання вимог щодо обробки персональних даних.

3. *Інновації та розвиток.* Цифрові трансформації надають можливість для впровадження новітніх технологій та інновацій у державному управлінні. Використання штучного інтелекту, аналізу даних, блокчейн-технологій та інших інноваційних рішень дозволяє підвищити якість та швидкість надання послуг громадянам.

4. *Застосування кращих світових практик та обмін досвідом.* Цифрові трансформації в публічному управлінні передбачають не лише внутрішню модернізацію, але й активний обмін досвідом з іншими країнами та організаціями. Це означає адаптацію кращих практик з усього світу до конкретних умов та потреб власної країни. Регулярний обмін досвідом дозволяє вчитися на помилках та успіхах інших, а також забезпечує постійне вдосконалення та розвиток сфери публічного управління.

5. *Правова обґрунтованість.* Цифрові трансформації повинні ґрунтуватися на чітких правових принципах та нормах. Впровадження нових цифрових технологій і методів повинне відбуватися в рамках законодавства та регулятивних вимог, що забезпечить захист прав громадян, конфіденційність даних та забезпечить ефективний механізм правового захисту у разі порушення. Правова обґрунтованість є основою для створення довіри до цифрових ініціатив у сфері публічного управління та забезпечення їхньої легітимності та стійкості.

6. *Системність та комплексність.* Впровадження цифрових трансформацій має бути цілісним комплексним процесом, що охоплює всі аспекти діяльності державних органів. Це означає, що впровадження нових технологій та методів повинно бути системним і охоплювати всі сфери публічного управління, від адміністративних процедур до надання послуг громадянам. Крім того, узгодженість впровадження передбачає співпрацю між різними відділами та установами для забезпечення синергії та максимальної ефективності цифрових ініціатив. Тільки завдяки комплексному та узгодженому підходу до цифрових трансформацій можна досягти значних покращень у сфері публічного управління.

Шлях до цифрової трансформації у публічному управлінні є складним, але водночас надзвичайно важливим для досягнення ефективного та прозорого управління. Дотримання ключових принципів дозволяє створити сучасну та ефективну систему управління, яка відповідає потребам суспільства у цифрову епоху.

Література:

1. Карпенко О. В. (ред). Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік [та ін.]; за ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.
2. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. 2018. № 1. С. 5-10.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ПРОЦЕСУ МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОЗАСТОСОВНИХ АКТІВ

Буц Олена Володимирівна
адвокат, Адвокатське об'єднання «ДІАЛОГ»
ORCID: 0009-0005-2761-4680

Науковий керівник: Єрмоленко Дмитро Олександрович
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права
Запорізького національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3853

Моніторинговий процес – це комплекс правил, методів та засобів здійснення послідовних, логічно обґрунтованих, системних стадій (етапів) органами державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, науковими спільнотами з метою контролю, аналізу, узагальнення, оцінювання якості й ефективності нормативно-правових актів, окремих норм права та практики їх реалізації, оформлення, оприлюднення та впровадження результатів моніторингу.

На думку А. Колодія та В. Тернавської, моніторинговий процес включає в себе такі стадії: підготовчу; збору інформації; моніторингової експертизи; оцінювання ефективності дії нормативно-правового акту; прогнозування потреби у подальшому правовому регулюванні; кінцеву [1, с. 101].

Моніторинг ефективності правозастосовних актів – це самостійний та дуже важливий вид моніторингу юридичної практики – практики правозастосування. Адже моніторинг права має значення лише у тому випадку, коли дія нормативно-правового акту оцінюється у зв'язку із правозастосовною практикою.

Правовий моніторинг ефективності правозастосовних актів як самостійна теоретична конструкція ще потребує детальної наукової розробки. Проте, очевидно, що моніторинг ефективності правозастосовних актів являє собою складний триваючий процес, що складається з певних етапів (стадій), серед яких, на нашу думку, в загальнотеоретичному розумінні, можна виділити наступні:

І стадія – визначення мети, основних завдань та методів моніторингу ефективності правозастосовних актів.

Проведення моніторингу ефективності правозастосовних актів, на нашу думку, має розпочинатися із визначення його мети та основних завдань. Має бути визначено коло питань (проблем), відображення яких в правозастосовній практиці необхідно виявити при аналізі правозастосовних актів. За можливості, необхідно визначити які саме правозастосовні акти, їх окремі частини, положення мають бути проаналізовані.

Для змістовного аналізу необхідно визначити наступні характеристики правозастосовних актів: вид акту; орган (органи), що прийняли акт; місце прийняття акту; час прийняття правозастосовного акту.

Види правозастосовних актів визначаються із загального обсягу об'єктів моніторингу з урахуванням мети та основних завдань. Наприклад, збору та аналізу можуть підлягати акти органів виконавчої влади, судові акти, нотаріальна практика, акти прокурорського реагування тощо.

При визначенні органів, що прийняли правозастосовний акт, необхідно встановити один або декілька органів, що прийняли акти, які підлягають збору та аналізу. При цьому аналіз судової практики передбачає необхідність перевірки долі конкретного рішення. Наприклад, збору та аналізу можуть підлягати акти всіх судів загальної юрисдикції або окремих судів, акти конкретного органу виконавчої влади або його підрозділу тощо.

Зауважимо, що моніторинг ефективності правозастосовних актів не обмежується діяльністю та функціонуванням національної судової системи. Наприклад, аналіз змін у адміністративній та судовій практиці на підставі рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), що є обов'язковим для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2].

Місце прийняття правозастосовного акту визначається виходячи із завдань моніторингу. Наприклад, можуть аналізуватися акти, прийняті на всій території України, в окремих областях, районах тощо.

Темпоральні межі моніторингу також визначаються його завданнями. Наприклад, аналіз правозастосовних актів за 5 років, 3 роки, 1 рік, певний квартал визначеного року тощо. Доцільно «прив'язати» строк, за який здійснюється моніторинг, з певним юридичним фактом – вступ в силу (зміна, відміна) конкретного нормативного положення, строки, в межах яких вже здійснювався попередній моніторинг тощо.

II стадія – збір інформації.

Вибір інформації, що узагальнюється та аналізується, має бути зумовлений необхідністю отримання відомостей про фактичний результат дії правозастосовних актів, що, у свою чергу, дозволить зробити висновки про ефективність регулюючого впливу та якість правозастосовних актів. Суб'єкти моніторингу ефективності правозастосовних актів використовують всі доступні для них відкриті та закриті джерела інформації. У разі залучення до моніторингу співвиконавців, суб'єкти моніторингу зобов'язані надати їм всю необхідну інформацію з джерел, що недоступні для співвиконавця.

Таким чином, під час моніторингу ефективності правозастосовних актів може використовуватися інформація:

- з відкритих джерел, в яких у вільному доступі розміщуються правозастосовні акти, в тому числі засоби масової інформації, довідкові інформаційні системи, відкриті бази даних тощо;
- із закритих джерел, порядок доступу до яких визначається угодою із суб'єктом, що надає доступ із дотриманням правил доступу до інформації з обмеженим доступом;
- від інших організацій та осіб, в тому числі від тих, хто безпосередньо прийняв (видав, підписав) правозастосовний акт.

III стадія – обробка результатів дослідження.

Обробка результатів аналізу ефективності правозастосовних актів має ґрунтуватися на двох важливих аспектах:

По-перше, як вже зазначалося вище, вибір інформації, що узагальнюється та аналізується, має бути зумовлений необхідністю отримання відомостей про фактичний результат дії правозастосовних актів, що, у свою чергу, дозволить зробити висновки про ефективність регулюючого впливу та якість правозастосовних актів.

По-друге, треба враховувати, що аналіз правозастосовних актів може бути пов'язаний із змінами правового регулювання та змінами позицій суб'єктів правозастосування, а тому має здійснюватися у динаміці, що дозволяє виявити загальні тенденції, які формуються у правозастосовній практиці, неузгодженість та суперечливість правозастосовних актів.

Серед загальних критеріїв оцінки ефективності правозастосовних актів можна виділити, зокрема, наступні: досягнення мети та завдань прийняття правозастосовного акту; дотримання меж компетенції органу

при виданні правозастосовного акту; реальна забезпеченість виконання рішення, що міститься у правозастосовному акті; наявність можливості прийняття неправомірних або необґрунтованих рішень; наявність корупційних ризиків [3]; наявність звернень (скарг, заяв тощо) щодо дефектів правозастосовних актів; наявність суттєвих суперечностей між правозастосовними актами з однієї тематики; наявність єдиної понятійно-категоріальної системи в правозастосовних актах; наявність дублюючих норм в правозастосовному акті; наявність помилок юридико-технічного характеру у правозастосовних актах; наявність усталеної одноманітної правозастосовної практики тощо.

Підкреслюємо, що наведений перелік критеріїв оцінки ефективності правозастосовних актів не претендує на повноту та вичерпність. Крім того, він може бути суттєво розширений додатковими показниками, які визначає суб'єкт моніторингу.

IV стадія – формулювання висновків та складання аналітичного звіту.

Результати моніторингу фіксуються у звіті, в якому поряд із кількісними та іншими фактичними даними (скільки правозастосовних актів проаналізовано, за який час, яких органів тощо) викладаються результати аналізу ефективності правозастосовних актів. Результати моніторингу повинні мати інформаційно-аналітичний характер та формуватися у вигляді звіту за результатами моніторингу.

В аналітичному звіті обов'язково має бути відображено наступне: вид проведеного моніторингу, кількісні та якісні показники зібраної інформації, показники, за якими проводився моніторинг, аналітичні інформація про отримані результати: виявлені помилки юридико-технічного характеру; виявлені прогалини у правовому регулюванні; наявні загальні тенденції правозастосовної практики; співставлення результатів із змінами у законодавстві; виявлені випадки спотворення змісту нормативно-правового акту при його застосуванні.

За результатами проведеного моніторингу ефективності правозастосовних актів основними висновками можуть бути: оцінка ефективності змін в регулюванні відповідної сфери, у випадку редагування нормативних положень особливий інтерес викликає правозастосовна практика «до» та «після» відповідних змін; виявлення типових помилок; оцінка повноти правового регулювання; пропозиції щодо усунення виявлених проблем; пропозиції щодо подальшого моніторингу; перелік зібраних та проаналізованих правозастосовних актів.

Висновками за результатами проведеного моніторингу ефективності правозастосовних актів можуть бути, в тому числі, оцінка змін правозастосовної практики в регулюванні відповідної сфери. Наприклад,

при аналізі правозастосовних актів «до» та «після» відповідних змін у правовому регулюванні, результати моніторингу можуть містити висновки про ефективність правового регулювання та пропозиції щодо його удосконалення.

Звіт про результати моніторингу ефективності правозастосовних актів повинен являти собою аналітичне узагальнення досліджених правозастосовних актів, проте не обмежуватися статистичними даними або цитатами з правозастосовних актів. У звіті мають знайти відображення короткий виклад проведеного дослідження та зроблених на його підставі висновків. Мова аналітичного звіту має бути простою та зрозумілою.

V стадія – використання результатів моніторингу ефективності правозастосовних актів.

Результати моніторингу ефективності правозастосовних актів можуть бути використанні у різних сферах, зокрема, для: співставлення практики застосування права із завданнями створення нормативно-правових актів; розробки пропозицій щодо удосконаленню нормативно-правового регулювання певної сфери суспільних відносин; для використання у науково-дослідній роботі; для громадського обговорення у засобах масової інформації тощо.

Таким чином, моніторинг ефективності правозастосовних актів має свою стадійність, певну послідовність взаємопов'язаних стадій. Результати моніторингу ефективності правозастосовних актів сприяють удосконаленню не лише правозастосовної практики, але і правового регулювання в цілому, шляхом усунення прогалин та суперечностей нормативно-правових актів, які були встановлені у процесі моніторингу.

Література:

1. Колодій А. М., Тернавська В. М. Правовий моніторинг – засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*, 2023. Вип. 1. С. 95-104.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Про запобігання корупції : Закон України, Верховна Рада України № 1700-VII від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

ОСНОВНІ ТИПИ ПОПУЛІЗМУ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Коваленко Олександр Олександрович
аспірант, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0002-5037-7167

Науковий керівник: Бурик Зоряна Михайлівна
доктор наук з державного управління, професор,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3862

Популізм є складним та багатограним політичним явищем, що виявляється у різних країнах та контекстах у різних формах. Популізм можна визначити як ідеологію, що поділяє суспільство на дві антагоністичні групи – "чистий народ" проти "корумпованої еліти". У вивченні популізму та його впливу на сучасне суспільство значно збагатилося розуміння різноманітних його проявів та типів. Незважаючи на те, що існує безліч класифікацій популізму, основними типами є економічний популізм, культурний популізм та антиелітарний популізм.

Визначення цих типів політичного популізму розширилося завдяки зростанню досліджень у цій галузі. Економічний популізм акцентується на соціально-економічних аспектах, культурний популізм фокусується на ідентичності та цінностях, тоді як антиелітарний популізм критикує владні структури.

Економічний Популізм:

Економічний популізм визначається акцентом на економічні питання та обіцянками наданням соціальних програм та вигод для широких мас населення. Цей тип популізму часто виражається у формі збільшення соціальних витрат, зменшення податкового тягаря для найнижчих соціальних шарів, та критики економічних еліт.

Стратегії мобілізації мас у рамках економічного популізму часто включають обіцянки соціального захисту та покращення матеріального стану населення. Лідери можуть активно використовувати публічні виступи, рекламні кампанії та медіа для поширення своїх економічних обіцянок та наближення до мас. Крім того, здійснення конкретних дій, таких як підвищення мінімальної заробітної плати, розширення соціальних програм або інвестиції в інфраструктуру, може викликати підтримку серед широких верств населення.

Приклади економічного популізму з сучасної історії включають лідерів, які активно використовували обіцянки соціального захисту та матеріального покращення для залучення підтримки. Наприклад, у Латинській Америці лідери, такі як Ево Моралес в Болівії та Хуан Мануель Сантос в Колумбії, використовували економічний популізм для залучення підтримки серед найбільш вразливих верств населення.

Культурний Популізм:

Культурний популізм спрямований на мобілізацію населення навколо питань ідентичності, культури та моральних цінностей. Він може включати в себе апеляції до націоналізму, релігійних вірувань або захисту традиційних цінностей. Цей тип популізму часто використовується політичними лідерами для підсилення свого впливу та підтримки серед конкретних соціокультурних груп.

Стратегії мобілізації мас у контексті культурного популізму можуть включати акцент на символічних питаннях, які вирізняють певну групу або націю від інших. Це може включати захист мови, традиційних обрядів або історичних символів. Політичні лідери, що використовують культурний популізм, можуть активно використовувати публічні виступи, культурні події та інші канали для підсилення своїх ідентичних обіцянок та залучення підтримки від відповідних груп населення.

Приклади культурного популізму з сучасної історії включають політичні партії та лідерів, які активно використовують символічні питання для мобілізації підтримки. Наприклад, партії, які борються за захист національної ідентичності та традиційних цінностей, такі як Партія Свободи в Австрії чи Партія Незалежності Великобританії, є прикладами культурного популізму.

Антиелітарний Популізм:

Антиелітарний популізм базується на критиці еліт та владних структур, що вважаються відокремленими від потреб звичайних людей. Він акцентує на нерівності, корупції та несправедливості в суспільстві, пропонуючи себе як альтернативу існуючому політичному устрою.

Стратегії мобілізації мас у рамках антиелітарного популізму можуть включати активну кампанію проти еліт, використання публічних виступів та соціальних мереж для висвітлення корупційних схем або нездійснення обіцянок еліт. Політичні лідери можуть також намагатися показати себе як "одного з народу" і використовувати специфічну мову та жести, які наближають їх до простих громадян.

Приклади антиелітарного популізму з сучасної історії включають лідерів, які намагалися мобілізувати народні маси проти еліт та нерівності. Наприклад, у Сполучених Штатах, президент Дональд Трамп у своїй кампанії нерідко виступав проти політичної еліти та встановленої системи, називаючи себе "голосом народу" та обіцяючи боротьбу з "Вашингтонським кар'єризмом".

Важливість розуміння та аналізу:

Кожен з цих типів популізму має свої унікальні особливості та стратегії мобілізації мас. Розуміння цих типів є важливим для аналізу сучасної політичної динаміки та для розробки ефективних стратегій контрдії.

Література:

1. Taggart P. Populism and the Pathology of Representative Politics [Text] / P. Taggart // Yves Meny and Yves Surel. – Palgrave, 2002. – P. 65-66.
2. Filsinger M., Wamsler St., Erhardt J., Freitag M. Identity and populism: The relationship between conceptions of nationhood and populist attitudes. Nations and Nationalism. 2021. Vol. 27, Issue 3, P. 656-672.

References:

1. Taggart P. Populism and the Pathology of Representative Politics [Text] / P. Taggart // Yves Meny and Yves Surel. – Palgrave, 2002. – P. 65-66. [in English]
2. Filsinger M., Wamsler St., Erhardt J., Freitag M. Identity and populism: The relationship between conceptions of nationhood and populist attitudes. Nations and Nationalism. 2021. Vol. 27, Issue 3, P. 656-672. [in English]

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ «НАДПРИБУТКІВ» БАНКІВ

*Ганаба Марія Михайлівна
студентка 1 курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут права*

*Науковий керівник: Пришва Надія Юріївна
доктор юридичних наук, професор кафедри
фінансового права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3865

В умовах російського вторгнення значну частину бюджетних потреб України забезпечують західні партнери. Фінансова залежність держави від зовнішнього фінансування та ризику, пов'язані з його потенційною відсутністю, змушує владу робити неприємні кроки та приймати непопулярні рішення. У 2023 році, коли темпи надходження коштів від партнерів почали падати, одним із прийнятих непопулярних рішень було введення податку на «надприбуток» для банків.

21 листопада 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків», який суттєво збільшив ставку податку на прибуток для банків. Номінальна ставка податку, що підлягає застосуванню із початку 2024 року та надалі, із звичної 18% сягнула 25%. Що ж стосується ставки, застосовної до прибутків, отриманих протягом 2023 року – вона становить 50%, тобто половину всього прибутку банку за звітний рік. Окрім цього, банкам забороняється зменшувати базу оподаткування за 2023 рік на збитки, отримані в попередніх податкових періодах [1].

В юридичному полі виникає питання не стільки щодо доцільності застосування підвищених ставок, потенційного впливу такого рішення на український бізнес та привабливість юрисдикції в цілому, скільки фактично щодо ретроспективного введення норми, передбаченої пунктом 68 підрозділу 4 розділу XX "Перехідні положення" Податкового Кодексу України.

Стаття 58 Конституції України проголошує, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, та чітко встановлює заборону ретроспективно дії закону у часі. Окрім цього, одним із принципів, на яких ґрунтується податкове законодавство України, є **принцип стабільності**, що передбачає наступне: зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року [2].

Таким чином, Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків», порушує одночасно два основоположних принципи податкового законодавства. Ретроспективне застосування законодавчих змін, не має аналогів у світовій практиці, тому не лише створює прецедент ігнорування основних юридичних принципів, а і формує певну думку про стабільність українського законодавства у західних партнерів.

Фінансовий сектор – не єдиний, що генерує високі прибутки, тому не виключено, що наступними кроками держави стане підвищення навантаження на інші галузі економіки. Зокрема, у пункті 4.3.3.е Національної стратегії доходів до 2030 року розглядається необхідність введення податку на надприбуток в інших сферах господарювання, що зокрема підтверджується описом реформ: «Мінфіну впродовж 2024 року необхідно за участі Мінекономіки та партнерів з розвитку:

- провести детальне обговорення принципів оподаткування надприбутків суб'єктів господарювання, включаючи вказівки щодо надзвичайних обставин, в яких такі податки можуть застосовуватись;

- підготувати економічне обґрунтування та моделювання впливу такого

- оподаткування на інвестиційну привабливість України та збереження конкурентної нейтральності». Тому вподальшому цілком можливе успішне використання державою згаданого вище прецеденту [2, с. 82].

Прийняття непопулярних рішень в умовах, в яких наразі знаходиться Україна, є радше необхідністю ніж забаганкою. Однак, приймаючи закони, що суперечать основним принципам права, влада втрачає підтримку з боку громадян та повагу іноземних партнерів. Не виключено оскарження положень Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків» до Конституційного Суду України. У такому випадку, репутаційні збитки завдані Україні, значно перевищуватимуть вигоди, які отримала держава, здійснюючи сумнівні реформи.

Література:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків: Закон України від 21 листопада 2023 року № 3474-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3474-20#Text>.
2. Податковий Кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ ДОХОДІВ ДО 2030 РОКУ: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

*Гречанівська Вікторія Володимирівна
здобувачка вищої освіти СО Магістр
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

*Науковий керівник: Краковська Анжеліка Євгеніївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського
та адміністративного права юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3844

Останнім часом в Україні зростає актуальність проблеми вирішення конфлікту інтересів під час виконання обов'язків публічної служби. І це не дивно, адже створення ефективної системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування неможливе без подолання

корупційних ризиків, які стають на заваді розвитку України як правової та демократичної держави.

Щодо визначення поняття, то згідно з Законом України «Про запобігання корупції» конфлікт інтересів може бути двох видів: потенційний та реальний. Перший передбачає наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень, а другий – суперечність, що вже впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [1].

Вказаний закон, як і українське законодавство загалом, націлений на те, щоб по-перше, здійснювалися превентивні дії для недопущення виникнення конфлікту інтересів (наприклад, зобов'язує усіх службовців невідкладно у письмовій формі повідомляти безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів), і по-друге, у разі, якщо все-таки він має місце, мінімізувати негативні наслідки даного явища і притягнути винних осіб до відповідальності [2, с. 13].

Щодо останнього, то тут хотілося б зосередити особливу увагу, адже вважаємо, що важливим є не просто виявити конфлікт інтересів та притягнути певного службовця до відповідальності, а й зробити так, щоб його вчинки не мали подальшого негативного впливу на діяльність органу державної влади чи органу місцевого самоврядування.

Яскравим прикладом є справа № 442/730/17, яка розглядалася Дрогобицьким міськрайонним судом Львівської області. У ній прокуратура звернулася з позовом про визнання незаконним та скасування рішення Летнянської сільської ради про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та надання її у власність та про повернення земельної ділянки у власність територіальної громади с. Летня. Суть справи полягала в тому, що депутат сільської ради проголосувала «за» рішення на користь свого сина та всупереч вимогам статті 28 Закону України «Про запобігання корупції» не повідомила колегіальний орган про наявність у неї реального конфлікту інтересів при розгляді та прийнятті вказаного рішення. У свою чергу, тут йшлося і про бездіяльність інших депутатів відповідної ради, які як члени постійної комісії з врегулювання конфлікту інтересів не вчинили жодних дій для врегулювання такого конфлікту [3].

Рішенням Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 26 травня 2017 року у задоволенні позову відмовлено. Мотивовано це було тим, що голос депутата під час прийняття рішення не був вирішальним. Тобто, здавалося, було виявлено конфлікт інтересів, винну особу притягнуто до відповідальності, але наслідки не було усунуто. І який тоді сенс боротьби з вказаним явищем, якщо було завдано значної матеріальної шкоди територіальній громаді, довіра суспільства була втрачена. Звичайною сплатою штрафу ситуацію не виправиш.

На щастя, Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 20.03.2019, у вказаній вище справі № 442/730/17 рішення судів попередніх інстанцій було скасовано та позов задоволено [4].

Тут мова йде не так про процесуальні питання прийняття вказаного рішення (достатня кількість голосів чи ні), а про сам факт того, що особа не мала права приймати участь у вказаному процесі, впливати на нього, вирішувати дане питання. Йдеться про довіру суспільства до органу місцевого самоврядування, не про «сухе» дотримання закону, кворуму на голосуванні, а ставлення працівника до своїх обов'язків нехтування ним законодавства та правил етичної поведінки публічного службовця.

Отже, не можна применшувати важливість боротьби з корупцією, та притягнення винних осіб до відповідальності, але варто пам'ятати й про усунення негативних наслідків вказаного явища, які допоможуть відновити віру суспільства та відшкодувати завдану державі чи територіальній громаді шкоду.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Токар-Остапенко О.В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні. К. : НІСД, 2013. 57 с.
3. Рішення Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 26.05.2017 року у справі № 442/730/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66921577>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.03.2019 року у справі № 442/730/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854671>.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ

Шеремета Назар Ігорович

магістр права, секретар суду

Першотравневого районного суду м. Чернівці

Науковий керівник: Гаврилюк Руслана Олександрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач

кафедри публічного права юридичного факультету

Чернівецького національного університету

ім. Юрія Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3848

У сучасному правовому середовищі медіація в контексті публічно-правових спорів займає важливе місце, викликаючи значний інтерес та увагу як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Діючі міжнародні стандарти правового регулювання альтернативного способу вирішення публічно-правових спорів стають предметом досліджень і аналізу з метою забезпечення ефективності та високого рівня справедливості в медіаційних процесах. Саме через впровадження таких стандартів формується єдність підходів до медіаційного процесу, забезпечуючи високу ступінь захисту прав та інтересів сторін у конфлікті, а також сприяючи збалансованому врегулюванню публічних суперечок. Відтак, дослідження міжнародних стандартів правового регулювання медіації у публічно-правових спорах не лише дозволяє глибше розуміти сутність цього механізму врегулювання конфліктів, але й відкриває нові можливості для подальшого розвитку та вдосконалення правової практики у цій сфері.

Прогресивні юридичні громади Європи та всього світу, керуючись історичним досвідом, визнавали право на справедливий суд як невід'ємний гарант цінностей справедливості та правової держави. Це право було закріплене в статті 6 Європейської конвенції з прав людини та основних свобод. В результаті, ліберальні концепції юстиції стали об'єктом кризи, тому виникла та розвинулася феноменальна ідея, що отримала назву «глобального руху доступу до правосуддя», як вказано М. Каппелетті (Carnielli, 1993). Цей рух спровокував непередбачену раніше «гонку» за всебічність правосуддя та відчутну бажаність все більшої кількості осіб захищати свої права, навіть у випадках незначних порушень, шляхом звернення до суду [1, с. 139].

Лінн Хант, вивчаючи комплексні семантичні умови людського життя, прийшла до наступних висновків: 1) всі люди мають невід'ємні права, що не можуть бути відірвані від них, просто тому, що вони є людьми; 2) ці права випливають з природної істоти людини; 3) оскільки ці права належать кожній людині з моменту народження, то вони є виключно її власністю; 4) кожній особі мають бути забезпечені однакові можливості для здійснення цих прав; 5) легітимність будь-якої держави ґрунтується на її здатності гарантувати реалізацію цих прав всіма особами (Hunt, 1996, р. 4). Наведена концепція прав людини знайшла своє офіційне втілення, насамперед, у Загальній декларації прав людини ООН, а також в інших міжнародних та регіональних документах [1, с. 143].

Для дослідження інституту правового регулювання медіації у сфері публічного права слід вказати на Рекомендацію Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами та приватними особами, що датована 5 вересня 2001 року. В цьому документі звертається увага на переваги альтернативного судового розгляду та рекомендується державам-членам сприяти використанню альтернативних засобів. Пропонується розгляд медіації як обов'язкової попередньої умови перед судовим розглядом, як у позасудовому порядку взагалі, так і перед початком або під час судового процесу. Медіація має ряд переваг, зокрема, швидке і економне врегулювання спору, дружелюбний підхід, вирішення спорів на основі справедливості, а не тільки відповідно до жорстких правових норм, широкі межі використання розсуду та спонукає адміністративні органи до співпраці з громадськістю. Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 року 84 ухвалено Керівні принципи №15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами [2, с. 498-539].

Блок базових нормативних засад медіації у публічному праві відіграє ключову роль у визначенні пріоритету використання цієї процедури для вирішення спорів. Його унікальність полягає у тому, що більшість внутрішніх правових актів, що складають його склад, адаптовані для відтворення міжнародних стандартів медіації з метою розширення діапазону альтернативного врегулювання конфліктів між публічними органами та приватними особами. Цей блок відрізняється тим, що більшість національних нормативно-правових актів, які увійшли до його складу, приймалися з метою внутрішнього відтворення міжнародних норм медіації. Часто це було зроблено з метою розширення положень Рекомендації Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи про

альтернативні методи вирішення спорів між адміністративними органами та приватними особами від 5 вересня 2001 року та Керівних принципів №15 від 7 грудня 2007 року з метою кращого виконання цієї Рекомендації щодо альтернативного судового вирішення спорів між адміністративними органами та приватними особами [3].

Рішення Європейською комісією з ефективності правосуддя від 7 грудня 2007 року стосовно Керівних принципів № 15 є важливим кроком у вдосконаленні механізму альтернативного вирішення спорів між адміністративними органами та приватними сторонами. У своєму рішенні Комісія визначила перешкоди перед впровадженням альтернативних методів розв'язання спорів, а саме: 1) неусвідомлення потенційних переваг цих методів, 2) недостатня інформованість адміністративних органів про їх переваги, 3) недовіра судів до позасудових методів, 4) відсутність спеціалізованих посередників та обмежений обсяг наукових досліджень.

Згідно з Керівними принципами № 15, судам надана роль рекомендації сторонам щодо використання альтернативних методів вирішення спорів, зокрема, процедур примирення, медіації та переговорів, а також проведення відповідних інформаційних заходів. Під час судового розгляду адміністративних справ суддям слід враховувати досягнуту сторонами згоду, за винятком ситуацій, коли така згода суперечить загальному інтересу [4].

Наступними загальними нормативними засадами застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів з урахуванням ієрархічності є такі міжнародні нормативно-правові акти, як ст. 33 Статуту ООН, яка з-поміж засобів мирного вирішення спорів містить також і медіацію. Зрозуміло, що це положення, як і статут ООН, загалом регулює відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародних відносин і лише опосередковано впливає на сферу внутрішньодержавних відносин [5].

Організацією Об'єднаних Націй з Міжнародного Торговельного Права був розроблений Типовий Закон "Про Міжнародну Комерційну Погоджувальну Процедуру", який був рекомендований Генеральною Асамблеєю Об'єднаних Націй у 2002 році. У цьому Законі під погоджувальною процедурою в сфері міжнародних публічно-правових відносин розуміється не лише медіація. В статті 1 Типового Закону, розробленого Організацією Об'єднаних Націй з Міжнародного Торговельного Права, наведено офіційне визначення медіації (чи мирного узгодження), відповідно до якого медіація – це "процес, у якому сторони залучають третю особу чи осіб... з метою надання

ними допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із контрактних чи інших правових відносин, або пов'язані з ними. Мирний посередник не має права нав'язувати сторонам способи врегулювання спору" [6].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом встановлює процедури альтернативного врегулювання спорів, що виявляють вплив на юридичне регулювання суспільних відносин у державі. Незважаючи на те, що Угода застосовується недостатньо тривалий час, виникають суперечності між сторонами, такі як запровадження Україною мораторію на експорт лісу-кругляка, щодо якого було розпочато арбітражну процедуру. Угода передбачає мирні, позасудові методи врегулювання спорів, які, хоча нові для нашої країни, повинні бути використані переважно у формі медіації.

Угода встановлює компетентні органи для вирішення спорів, включаючи Комітет з питань торгівлі, Раду асоціації та Комітет асоціації, а також інші відповідні органи, передбачені в статті 466 цієї Угоди, які можуть бути спеціальними комітетами, підкомітетами тощо. Мета цих органів полягає в досягненні взаємоприйняттого рішення у найкоротший можливий термін.

Спир вирішується за умови, коли Рада асоціації приймає рішення про вирішення питання, як передбачено в пункті 3 статті 476 Угоди, або ж коли спір вичерпаний [7].

Спори та непорозуміння, вочевидь, невід'ємна складова договірних відносин у сфері міжнародного публічного права, тому необхідним є дієвий, невинний та справедливий механізм вирішення спорів. Саме тому правове регулювання міжнародної торгівлі унікально в тому аспекті, що в цій сфері звичайною практикою стало включення до угод спеціальних положень щодо механізму вирішення спорів замість звернення до сторонніх інституцій.

Конфлікти та спори є невід'ємною частиною міжнародних публічно-правових відносин у сфері торгівлі, тому важливим є належний, постійний і ефективний механізм врегулювання спорів. Саме тому юридичне належне регулювання міжнародної торгівлі особливе тим, що в цю систему міжнародних норм і стандартів правового регулювання вирішення спорів включаються спеціальні положення щодо механізму реалізації врегулювання конфліктів у міжнародній публічно-правовій площині у відповідні договори, укладені між сторонами, замість звернення до зовнішніх інституцій.

Європейський Союз широко застосовує практику включення до угод про зони вільної торгівлі та асоціації статей, які передбачають механізми мирного та квазі-судового врегулювання спорів. Інституційні рамки для вирішення міжнародних публічно-правових конфліктів встановлені у всіх обширних міжнародних угодах про партнерство, партнерство і співробітництво, а також асоціацію. Тим не менш, відсутність універсальної моделі такого механізму є типовою. Механізми вирішення спорів, які виникають у процесі тлумачення та впровадження положень вказаних угод про співпрацю, мають свої спільні риси та відмінності [8].

Отже, розвиток медіації в сфері міжнародного публічного права вимагає уваги до встановлення чітких та зрозумілих стандартів і правил. Дослідження даного питання показує, що розробка таких стандартів має велике значення для забезпечення ефективного та справедливого вирішення спорів, які виникають у сфері публічно-правових відносин. Необхідним стає встановлення відповідних міжнародних нормативних актів, що забезпечують єдність підходів до застосування медіації, зокрема, у сфері публічного права, а також сприяння вирішенню публічно-правових спорів на міжнародному рівні, що сприяє підвищенню ефективності та доступності судових процедур, а також забезпечує збереження принципів справедливості та правової демократії в контексті міжнародного публічного права.

Міжнародні стандарти стають ключовим інструментом для унормування процедур медіації у публічно-правових сферах, сприяючи створенню сприятливого та прозорого середовища для вирішення конфліктів шляхом врегулювання через медіацію. Посилення правового регулювання медіації у публічно-правових сферах сприяє підвищенню довіри до цього методу вирішення спорів та забезпечує дотримання відповідних процедур та стандартів у міжнародному масштабі.

Література:

1. Petro PATSURKIVSKYY, Ruslana HAVRYLYUK, Illia YURIICHUK. Mediation as an anthroposociocultural value. *European Journal of Law and Public Administration*. 2020, Volume 7, Issue 2, pp. 139, 143 <https://doi.org/10.18662/eljpa/7.2/134>
2. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 756 с.

3. Рекомендації № Rec (2001) 9 Комітету міністрів Ради Європи від 5 вересня 2001 року щодо заходів із попередження та зменшення надмірного робочого навантаження в судах
4. Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації про альтернативні методи розв'язання спорів між адміністративними органами і приватними сторонами (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП-СЕРЕJ) Страсбург, 7 грудня 2007 р., СЕРЕJ (2007) 15) // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К., 2015. – С. 481-488.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 червня 1945 року, набрав чинності 24 жовтня 1945 року.
6. Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі. Міжнародний документ від 24.06.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 черв. 2014 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
8. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 черв. 1994 р. [Електронний ресурс]. – URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Грицишина Лариса Валеріївна

*докторка філософії з права, заступниця декана -
керівниця навчального відділу, доцентка кафедри
цивільного права та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0002-8590-728X*

Конончук Богданна Ростиславівна

*здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3868

Сучасне суспільство характеризується стрімкими змінами в соціально-економічному, культурному, і технологічному аспектах, які неминуче позначаються на правовому регулюванні майнових відносин у сім'ї. Одними з найактуальніших майнових відносин між батьками та дітьми в Україні є аліментні правовідносини. Зростання безробіття, інфляція та зниження реальних доходів, суттєво впливають на спроможність батьків виконувати свої фінансові зобов'язання перед дітьми.

Сімейний кодекс України (СК України) закріплює обов'язок батьків щодо утримання дітей. Відповідно до статті 180 цього Кодексу, батьки зобов'язані надавати матеріальну підтримку своїм дітям до досягнення ними повноліття, тобто до 18 років. Більш того, стаття 199 СК України зобов'язує батька/мати надавати аліменти дитині до закінчення навчання, але не більше, ніж до 23 років, якщо дитина продовжує навчання після 18 років [1].

На нашу думку, проблемним є той факт, що чинне законодавство не містить обмежень а ні щодо освітньо-кваліфікаційного рівня (кваліфікований робітник, бакалавр чи магістр), форми навчання (заочна чи денна), а також сімейного стану такої дитини (перебуває у шлюбі чи ні). Основними критеріями для вирішення судом питання про стягнення

таких аліментів є те, що стягувач потребує такого утримання, а боржник – має можливість їх надавати.

Така позиція закріплена безпосередньо в п.20 постанови Пленуму ВСУ від 15.05.2006 року №3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» (надалі – Постанова Пленуму ВСУ), а також в постановках Верховного Суду від 06 серпня 2018 року у справі № 748/2340/17 та від 20.05.2020 року у справі № 635/1139/17 [2].

Окрему категорію становлять аліменти на дитину з інвалідністю. Такі платежі надаються до моменту зняття інвалідності або навіть довічно, залежно від обставин. Існують також положення, що дозволяють забезпечити додаткові витрати на дитину у разі виникнення особливих обставин. Відповідно до статті 185 Сімейного кодексу України, той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо). Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням суду, з урахуванням обставин, що мають істотне значення [1].

Оскільки аліменти, що стягуються на дитину, є власністю дитини та одним із гарантованих законом джерел її існування, актуальним є питання про види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів.

Постановою Кабінету Міністрів від 26 лютого 1993 року № 146 (із змінами внесеними постановою КМ України від 11 листопада 2022 року №1263 «Про внесення зміни до пункту 8 переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб») затверджено Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб (Перелік). Він передбачає, що утримання аліментів з працівників провадиться з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і роботою за сумісництвом.

Разом з тим, в Переліку не вказано такі виплати, як вихідна допомога при звільненні, компенсація за невикористану відпустку, допомога на лікування та інші подібні виплати [3].

В Україні детально регламентований механізм встановлення розміру аліментів на дитину, який базується на прожитковому мінімумі для дітей різних вікових категорій. Частина 2 статті 182 Сімейного кодексу України встановлює мінімальний гарантований розмір аліментів на рівні не нижче 50% прожиткового мінімуму, який станом на 01.01.2024 р. становить 1281,5 грн для дітей до 6 років і 1598 грн для дітей від 6 до 18 років [4].

Варто звернути увагу, що максимально допустимий для стягнення розмір аліментів встановлений в законодавством лише при стягненні їх на підставі судового наказу, а саме: 10 прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку (ст.161 ЦПК України) [5], що на сьогодні становить для дітей віком до 6 років – 25 630 грн, а для дітей віком від 6 до 18 років – 31 960 грн.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини визначає, що держава визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України [6].

Тому, на нашу думку, обмеження щодо встановлення максимального розміру аліментів на дитину суперечить положенням як національних, так і міжнародних нормативно-правових актів та будь-яким логічним розрахункам. Дитина за період свого життя неодноразово хворіє, потребує елементарних речей – нового одягу кожного сезону, додаткових занять та гуртків для її інтелектуального розвитку, окрім того не варто також і забувати про психологічний розвиток дитини.

Доцільно погодитися із висновками Хмельницького апеляційного суду по справі №676/2582/23. В постанові по даній справі, суд відмовив у позовних вимогах чоловіку щодо зменшення розміру аліментів на дитину, у зв'язку з перевищенням їх максимального розміру. Зокрема, колишній чоловік звернувся з позов про зменшення розміру аліментів на свою дитину від першого шлюбу у зв'язку зі значним збільшенням його доходів.

Звертаючись до суду з позовом про зменшення розміру аліментів, позивач посилався на те, що він створив нову сім'ю, проживає в орендованій квартирі та має на утриманні батька з інвалідністю. Також потребу зменшити розмір обґрунтував тим, що законом встановлено прожитковий мінімум для дитини і цього, на його думку, цілком достатньо для забезпечення потреб і розвитку дитини. Однак він не надав суду належних і достатніх доказів на підтвердження погіршення свого майнового стану і неспроможності сплачувати встановлений законом розмір аліментів, навпаки його доходи збільшились.

Тому рішенням суду як першої, так і другої інстанції, керуючись нормами Сімейного кодексу України, Цивільно-процесуального кодексу України, а також положеннями Конвенції ООН про права дитини, в позові

було відмовлено, оскільки батьки зобов'язані забезпечити в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умови життя, необхідні для розвитку дитини. Крім того, суд враховує, що виховування дитини одним із батьків, коли інший проживає окремо, створює додаткове навантаження по догляду та вихованню дитини, у зв'язку з чим, певним чином, з'являється дисбаланс між зусиллями, які мають прикладати обидва з батьків для розвитку дитини. У справі такий тягар здебільшого лягає лише на матір [7].

Рекомендований розмір аліментів може досягати повного прожиткового мінімуму, залежно від фінансової спроможності батьків. Для дітей, віком від 18 до 23 років, які продовжують навчання, розмір аліментів встановлено на рівні 3028 грн [4]. Мінімальний та рекомендований розміри аліментів, встановлені з урахуванням прожиткового мінімуму для дітей різного віку, слугують гарантією того, що матеріальні потреби дітей будуть задоволені відповідно до економічних можливостей їхніх батьків. Процедури добровільного та примусового визначення аліментів забезпечують гнучкість та ефективність виконання батьківських обов'язків.

Батьки зобов'язані піклуватись про своїх дітей та забезпечувати умови для її всебічного розвитку, а у випадку коли батько живе окремо і не приділяє дитині відповідної уваги – аліменти мають призначатись з урахуванням усіх факторів: потреби дитини, можливості та фінансове забезпечення батьків, тощо.

Сучасна правова доктрина містить досить багато досліджень, присвячених аналізу аліментних зобов'язань батьків щодо дітей. Так, Н.В. Турчин переконаний, що в сімейному праві аліментні зобов'язання становлять важливе правовідношення, яке забезпечує утримання одних членів сім'ї іншими. Особливо це стосується аліментів – цільових грошових утримань, які батько виплачує для задоволення потреб дитини. Це підкреслює не тільки обов'язок батька як платника аліментів, але й право дитини на отримання цих коштів, а також необхідність їх використання виключно на потреби дитини. Таке розуміння аліментних відносин відображає соціальну функцію сімейного права – забезпечувати фінансову підтримку та захист найбільш вразливих членів сім'ї [8].

Порядок виплати аліментів може бути добровільним або примусовим. У добровільному порядку батько або мати може самостійно перераховувати кошти або подати заяву про відрахування відповідної суми зі своїх доходів. У примусовому порядку розмір аліментів може бути визначений судом в розмірі частини доходу: $\frac{1}{4}$ для однієї дитини, $\frac{1}{3}$ для двох дітей, і $\frac{1}{2}$ для трьох дітей

Крім стандартних аліментів, батьки також зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, пов'язаних з особливими обставинами,

такими як розвиток талантів, лікування, або інші потреби. Розмір такої участі у випадку спору визначається судом, враховуючи конкретні обставини та фінансове становище батьків.

Актуальним на сьогодні є правове регулювання механізмів міжнародного правового співробітництва у сфері стягнення аліментів, коли один з батьків проживає за кордоном. Погоджуємося із думкою Л. Я. Свистун про те, що це вимагає як двосторонніх угод між державами, так і вдосконалення національного законодавства з метою забезпечення дотримання батьківських обов'язків і захисту прав дитини на отримання аліментів, незалежно від місцеперебування платника [9].

Таким чином, можна прийти до висновку, що правове регулювання аліментних правовідносин батьків і дітей в Україні передбачає комплексне врахування різноманітних аспектів життєдіяльності та потреб дітей, забезпечуючи їх захист і підтримку на державному рівні. Гнучкість та адаптивність законодавства у сфері аліментних зобов'язань батьків і дітей є ключовим для відображення сучасних сімейних цінностей та моделей і має забезпечувати захист інтересів дітей і стабільність у сімейних відносинах.

Література:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1020>
2. Стягнення аліментів на повнолітніх дітей, які продовжують навчання URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/styagnennya-alimentiv-na-povnolitnih-ditej-yaki-prodovzhuyut-navchannya>
3. Зміни до видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на період воєнного стану: роз'яснення Мін'юсту від 30.01.2023р. URL: <https://www.zarplata.co.ua/?p=11102>
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
5. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2402-14>
7. Судова практика. Чоловік просив зменшити розмір аліментів на дитину, бо у нього значно зросли доходи: рішення апеляційного суду. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1513785/>
8. Турчин Н. В. Захист майнових прав дитини в Україні. 2020.
9. Свистун, Л. Я. Правове регулювання стягнення аліментів на дітей. 2023. 90-92 с.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ УЧАСНИКАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

*Ковальчук Анастасія Григорівна
здобувачка вищої освіти на магістерському
рівні юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький*

*Науковий керівник: Якимчук Світлана Олексіївна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, адвокат*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3859

З кожним роком зловживання процесуальними правами учасниками цивільного судочинства стає все більш актуальною темою. Якість, справедливість та ефективність судочинства напряду залежить не лише від процедури розгляду справи, але й від усіх учасників судового процесу. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Далі - Конвенція) надає кожній особі право на справедливий суд. Відповідно до ст. 17 Конвенції жодне з її положень не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування прав і свобод, визнаних у цій Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено [3] Позитивним зобов'язанням держави згідно з п.1 ст.6 є запобігання зловживання правом. Цивільно процесуальний кодекс України серед основних засад цивільного судочинства визначає і неприпустимість зловживання процесуальними правами [10]. Дана проблема є однією з основних причин порушення процесуальних строків розгляду цивільних справ.

На сьогоднішній день у правовій доктрині відсутня чітка дефініція «зловживання правом», проте оскільки тема є надзвичайно актуальною, багато науковців обґрунтовують власні визначення, а Верховний суд у рішеннях висловлює свої правові позиції. Поняття зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу вимагає ретельного розгляду з урахуванням думок вчених і висновків Верховного суду. Критичний аналіз поглядів експертів і судової практики з цього

питання, дозволить нам сформулювати чітко та обґрунтоване визначення цього явища в контексті цивільного процесу. Розглядаючи це питання Колесников Б. надає таке визначення зловживанню процесуальними правами учасниками цивільного судочинства, як певні дії однієї зі сторін спору, що спрямовані на затягування строків розгляду справи, на спричинення додаткових необов'язкових, виходячи з матеріалів справи, витрат сторони, на вчинення стороною позасудових дій, які фактично свідчать про визнання позовних вимог, та/або інших дій, що передбачені законом та/або є такими, що на розсуд суду мають на меті створення перешкод здійсненню належного судочинства у конкретному спорі, тим самим перешкоджаючи доступу сторони до правосуддя та реалізації права на справедливий суд [2, с. 25]. Петренко В. С. у своїй роботі розкриває поняття зловживання процесуальними правами як дії або бездіяльність учасників процесуальних правовідносин, які спрямовані на реалізацію належних їм процесуальних прав з метою заподіяти майнову або нематеріальну шкоду іншим учасникам процесу, або як діяльність, спрямовану на реалізацію належній такій особі прав всупереч закону» [4, с. 267].

Верховний Суд у постанові КЦС ВС від 3 червня 2020 року у справі № 318/89/18 зробив висновок, що зловживання процесуальними правами – це протиправне, недобросовісне та неналежне використання учасником справи (його представником) належних йому процесуальних прав, що виражається у винних процесуальних діях (бездіяльності), які зовні відповідають вимогам цивільних процесуальних норм, але здійснюються з корисним або особистим мотивом, що спричиняє шкоду інтересам правосуддя у цивільних справах та (або) інтересам учасників справи, чи недобросовісна поведінка в інших формах [7]

Враховуючи погляди вчених та судову практику з цього питання, можна визначити, що зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу – це умисні, протиправні дії або бездіяльність учасників цивільного процесу(або їхніх представників), що не мають на меті якісне та справедливе вирішення цивільного спору чи забезпечення свого порушеного права, які зовні відповідають вимогам цивільних процесуальних норм, проте спрямовані на недобросовісну реалізацію суб'єктивних цивільно процесуальних прав, що надаються учасникам для захисту їхніх інтересів, проте здійснюється з корисливих або особистих мотивів, з метою перешкодити якісному розгляду цивільної справи у суді та порушує права інших учасників процесу, а тому є підставою для застосування судом процесуальних санкцій.

Частиною 2 статті 44 ЦПК України передбачено п'ять видів зловживань процесуальними правами [10]. Аналізуючи викладені у цій статті види стає зрозумілим, що цей перелік є досить обмеженим та потребує доповнення та значного розширення. Верховний Суд у постанові від 24 травня 2023 року у справі № 761/14952/21 також наголошує, що перераховані у ЦПК дії, що визнаються як зловживання учасниками своїми процесуальними правами не є вичерпним, суд при встановленні наявності чи відсутності такого зловживання може визначити також і інші дії або ж бездіяльність, які мають відповідну спрямованість і характер. Вирішення цього питання виноситься на розсуд суду [6]. В більшості випадків законодавчо встановлений перелік не охоплює всі можливі ситуації, коли і якими діями сторони можуть зловживати своїми правами у процесі. Визначення цього питання виключно на розсуд суду без жодних чітких критеріїв, створює ситуацію, коли кожен суддя може мати власне розуміння та тлумачення цього поняття, що може призводити до різних судових практик і неоднакового застосування закону.

Розгляд питання про зловживання процесуальними правами є важливим аспектом правосуддя, особливо коли мова йде про ситуації, що випереджають чітко встановлені норми Цивільного процесуального кодексу. Аналіз прикладів рішень Верховного суду дозволить краще розібратися, що саме суди відносять до таких неправомірних дій сторін у судовому процесі.

У справі № 199/6713/14-ц ВС вказує, що вживання учасником ненормативної лексики у скарзі є зловживанням його процесуальним правом та несумлінним виконанням обов'язку керуватися принципами цивільного судочинства [5]. Таким чином скаржник порушує один з основних принципів цивільного судочинства, поваги до честі та гідності учасника процесу перед судом, тож потурання таким діям призвело б до порушення встановлених у законодавстві норм. Така позиція Верховного Суду сприяє забезпеченню ефективного та гідного судового процесу та поваги до суду. У справі № 2-49-2005 заявник неодноразово подавав аналогічні заяви про роз'яснення рішення суду, Верховний суд визнав такі дії зловживанням процесуальними правами, оскільки зазначене питання вже було вирішено судом по суті та ухвалою, тобто заявник намагався продовжувати розгляд справи, який по суті завершився та у позапроцесуальний спосіб намагався вплинути на результати розгляду справи та постановлене остаточне судове рішення [9]. У Постанові від 17.11.2021 р. у справі № 311/3431/18 вказано, що судом було 4 рази

призначено судову молекулярно-генетичну експертизу на яку відповідач жодного разу не з'явився, щоб надати біологічні матеріали для встановлення факту батьківства. Протягом усього часу відповідач намагався обґрунтувати свою неявку до експертної установи різними причинами, що визнаються цивільно процесуальним законодавством поважними, проте враховуючи строк протягом якого призначалися експертизи, обізнаність відповідача про те, що суд призначив експертизу та систематичність таких дій, Верховний Суд визнав такі діяння зловживанням своїми процесуальними правами [8]. Ця справа є досить важливою з точки зору питання щодо зловживання учасниками процесуальними правами, адже хоча відповідач і пояснював свою неявку, однак, враховуючи кількість призначених експертиз і часові рамки, суд визнав такі дії такими, що суперечать законодавству.

Аналіз зловживання процесуальними правами в контексті рішень Верховного суду підкреслює важливість встановлення меж та стандартів при визначенні, чи було у цьому конкретному випадку зловживання процесуальними правами. С. Бичкова вважає, що суд має встановлювати у кожному конкретному випадку те, чи добросовісно учасники цивільного процесу здійснюють свої процесуальні права. Межа між добросовісним використанням своїх цивільних процесуальних прав і зловживання ними є доволі умовною, і для виявлення факту зловживання правом однієї лише внутрішньої впевненості судді недостатньо, потрібні конкретні докази, що підтвердять відповідний факт [1, с. 89]. У своїх рішеннях Верховний суд встановлює стандарти та критерії для визначення дій, що слід відносити до зловживань процесуальними правами. Ці стандарти базуються на об'єктивних критеріях, таких як цілеспрямованість дій, відповідність процесуальним нормам, інтереси справедливості та ефективності судового процесу.

Зловживання процесуальними правами є серйозною проблемою та є загрозою справедливості та ефективності цивільного процесу. Такі протиправні дії учасників призводять до затягування судового розгляду, збільшення судових витрат та порушення прав сторін у справі. Аналізуючи вищевикладене причиною великої кількості випадків зловживань процесуальними правами учасниками цивільного судочинства є недостатня законодавча врегульованість цього питання. Законодавство не містить чіткої, єдиної дефініції, а перелік дій, які ЦПК відносить до зловживання правами учасниками цивільного процесу є не вичерпним та порівняно з судовою практикою є досить обмежений. Тож для покращення ефективності судового процесу та запобіганню вчиненню учасником дій, що суперечать принципам цивільного процесу необхідним

є внесення змін до законодавства з метою уточнення дефініції зловживання процесуальними правами, а також на основі судової практики та позицій Верховного суду, визначення об'єктивних та чітких критеріїв, для визначення, які дії або ж бездіяльність можуть вважатися зловживанням процесуальними правами. У деяких випадках межа між дозволеним використанням процесуальних прав і зловживанням може бути дуже неочевидною, що ускладнює визначення таких ситуацій.

Література:

1. Бичкова С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. Київ : Атіка. 2011.
2. Колесников Б. Зловживання цивільними процесуальними правами: новела цивільного процесу. Підприємництво, господарство і право. № 7, 2018. С. 22-27. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/7/5.pdf>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.06.2010 р. № 995_004 URL: – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Петренко В. С. Зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві. Young Scientist. 2016. № 6. С. 264-269. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/66.pdf>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 199/6713/14-ц від 13 березня 2019 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854817>.
6. Постанова Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 761/14952/21 (провадження № 61-10578св22) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111251023>
7. Постанова Верховного Суду України від 03.06.2020 р. у справі № 318/89/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89675396>
8. Постанова Верховного Суду України від 17.11.2021 р. у справі № 311/3431/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211419>.
9. Постанова Верховного Суду України від 30.05.2022 р. у справі № 2-49-2005. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104583074>
10. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Красовський Олег Олександрович

аспірант Інституту держави і права

ім. В.М. Корецького Національної академії наук України

Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник Інституту держави і права

ім. В.М. Корецького Національної академії наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3856

За висловлюванням одного із класиків римської юриспруденції Павла: *fides buena contraria est fraudi et dolo* – «добросовісність протилежна обману і наміру» (D. 17.2.3.3) [3].

І хоча поняття та функції добросовісності не можна зводити тільки до протидії недобросовісності, слід відмітити, що римське право знало недобросовісну процесуальну поведінку і здійснювало процесуальні заходи боротьби щодо неї, у тому числі за допомогою категорій добросовісності і справедливості.

Ці заходи щодо протидії недобросовісній процесуальній поведінці, які застосовувалися в цивільному процесі, можна вважати одним із успішних напрямів розвитку римської правової думки і законодавства.

Перш за все, слід визначати види недобросовісної процесуальної поведінки в римського приватному праві, про які нам кажуть вчені-романісти на підставі вивчення джерел римського права.

Яскравим прикладом недобросовісної процесуальної поведінки є категорія *calumnia*, яка охоплювала недобросовісну поведінку сторони як під час порушення справи, так і під час її судового розгляду. Як зазначав Є. В. Васьковський, у джерелах римського права недобросовісне використання процесуальних прав носить загальну назву кляузи. У загальну назву «кляузи» *calumnia* входили: 1) процесуальна неправда, тобто завідомо невірні фактичні повідомлення і твердження (*mendacium*); 2) завідомо неправомірні вимоги (*improba petitio*) і 3) навмисне вживання дозволених засобів із метою сповільнення або утруднення провадження (*fraus, frustratio*) [1, с. 670].

Гай приводить цікаве свідчення, про осіб, які «неправдиво подають позов (*calumniatores*), оскільки вони шляхом обману і зволікання мучать інших позовами; звідси походить і слово «хитрощі» (*cavillatio*)» (D.50.16.233) [3].

Головними засобами проти процесуальної недобросовісності були штраф та присяга, і першу згадку про їх появу можна знайти у свідченнях Гая про легісакційний процес (G.I.4.13) [2].

При цьому саме штраф розглядався як основний в силу економічного ефекту від застосування, а присягу скоріше розглядали як попереджувальний захід. Крім того, міг використовуватися поширений у II ст. н. е. спеціальний субсидіарний позов – *actio doli*, який був спрямований проти будь-якого умислу, у тому числі щодо затягування або саботування (зриву) процесу (так званий «процесуальний *dolus*») [4, с. 156], який у період існування формулярного процесу міг мати негативний громадянський наслідок для сторони, що програла, а саме: безчестя (*infamia*).

Вказане твердження відповідає свідченням Гая «[вже давнє право вважало за необхідне приборкувати легковажне вчинення позовів], то грошовим штрафом, то святістю клятви» (G.I.4.171) [2], що, на нашу думку, сказано щодо відповідача, який подає зустрічний позов (G.I.4.172) [2], оскільки далі Гай вказує, що «недобросовісність позивача ... приборкується або позовом про наклеп, або зустрічним позовом, або клятвою, або рестипуляцією» (G.I.4.174) [2].

Штраф існував у різних формах і його розмір міг становити від 10 відсотків від суми позову у випадку безпідставного позову (G.I.175,177) [2], причому не бралась до уваги навіть добросовісність позивача, оскільки заявлений відповідачем зустрічний позов мав наслідком для позивача більш суворе покарання (G.I.4.178) [2].

Крім того, Гай свідчить, що позивач, який програв справу, отримував штраф рестипуляції, тобто мав сплати той самий розмір штрафу, який сам вимагав по первісному позову від відповідача (G.I.180, 181) [2].

За свідченням І. Б. Новицького та І. С. Перетерського, відповідач, який безпідставно заперечував вимоги позивача, платив штраф і був присуджений у подвійному розмірі вимоги – *sum roena*. У деяких випадках його примушували до укладення додаткової штрафної угоди, за якою він, у разі свого присудження, мав приплатити частину спірної суми, зазвичай третину – за позовом, спрямованим на вимогу певної суми позики, а за договором підтвердження боргу – половину суми боргу (G.I.4.171) [8, с. 80].

В деяких видах позовів штрафи для відповідачів були в чотири рази більше ніж первісна суми винагороди (G.I.4.173) [2], що свідчить про непропорційну відповідальність для позивачів і відповідачів.

Також І. Б. Новицький та І. С. Перетерський вважають, що у візантійському праві штрафи майже зовсім зникли і зберігся тільки штраф у подвійному розмірі щодо відповідача, особливо коли позов був, наприклад, на користь церковних і богоугодних установ. Зникнення штрафів пояснюється заміною їх покладанням на сторону, що програла, судових витрат [8, с. 82].

Але аналіз відповідного фрагменту Інституцій Юстиніана (I.1.4.16.1), показує, що у екстаординарному процесі часів Юстиніана штрафи були замінені на присягу лише у «позові про наклеп, який вийшов із вжитку» і при цьому все рівно у випадку програшу «нечесний сперечальник був змушений сплатити своєму супротивнику і збиток, і судові витрати» [8, с. 367].

Іншим засобом протидії недобросовісній процесуальній поведінці була присяга, яка давалась на початку процесу (загальна) або перед певною процесуальною дією (спеціальна) і відмова її принести мало наслідком позбавлення особи права на цю дію. З часів Юстиніана загальна присяга стало обов'язковою не тільки для сторін, а навіть і для представників: адвокати присягались застосовувати усі засоби, щоб довести законність і справедливість вимог своїх клієнтів, і мусили відмовитись від представництва, коли бачили нечесність або безперспективність процесу [1, с. 671].

Також назва другого титулу дванадцятої книги Дигестів визначала дві форми присяги: «добровільну, або необхідну, або судову». Добровільна присяга застосовувалась для вирішення спорів на підставі угоди сторін (D.12.2.1.) [3] на різних стадіях процесу. Той хто пропонує іншому принести присягу, сам повинен принести присягу про відсутність наклепу (D.12.2.34.4.) [3], тобто підтвердити, що діє добросовісно. Необхідна присяга мала місце на вимогу претора для відповідача, (D.12.2.34.6.) [3], при цьому надавалась альтернативна можливість замість цього сплати гроші, але існувало правило, що у разі відмови позивача принести присягу, запропоновану відповідачем, претор міг не дати такій особі формулу позову (D.12.2.34.7.) [3].

Цікаве питання щодо відповідальності за неправдиву присягу.

І. Р. Медведєв вважає, що за лжеприсягу римське право в різний час передбачало різну відповідальність – від майнової до особистої, тобто штраф або фізичне покарання [6, с. 59]. Але Інституції Гая (крім вже вказаного (G.1.4.13) [2] та Дигести, такого не містять, а фізичне покарання різками (D.12.2.13.6.) [3] стосувалися конкретного випадку, коли боржник дав клятву генієм (духом) принцепса, і був за це покараний особистим рескриптом імператора.

Крім того, слід зазначити, що саме шляхом принесення присяги особа свідчила про свою добросовісність.

При цьому Ф. П. Шульженко, І. М. Шаркова, О. О. Гайдулін, наводячи свідчення Марціана (D.12.3.5) зазначають, що присяга, що стосувалась оцінки предмету спору, застосовувалась не тільки у судочинстві доброї совісті, але й при розгляді речових позовів, і позовів про пред'явлення предмету спору, і у позовах *actio stricti iuris* (D.12.3.5.4) [9, с. 259], але при цьому вартість, яка розраховувалась у присяги по судових справах доброї совісті співвідносилась з вартістю речі саме на момент винесення рішення (D.13.6.3.2) [3].

І. Р. Медведев відмічає, що римське право виробило розгалужену систему присяг, які за умови їхнього належного і доречного використання істотно впливали на результат судового спору, з урахуванням їх релігійної складової, але вищевказаний автор зазначає, що в праві Стародавнього Риму вони посідали невелике, але дуже важливе місце, справляючи знаковий вплив на механізм вирішення цивільних спорів [6, с. 60-61].

Таким чином, зачепивши порядок розгляду і вирішення цивільних справ, концепти добросовісності визначили й характер контрзаходів, спрямованих на забезпечення нормального перебігу судового процесу.

Список літератури:

1. Васильковский Е. В. Курс гражданского процесса. Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1913. Т. 1. 691 с.
2. Гай. Институции. Книга IV. ИСТОРИЯ ДРЕВНЕГО РИМА. URL: <https://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446004000> (дата звернення: 11.05.2024).
3. Дигесты Юстиниана. Яков Кротов. Опыты. URL: http://krotov.info/acts/06/2/corp_yust_01.htm (дата звернення: 05.05.2024).
4. Дождев Д. В. Римское частное право : учебник. Москва : Издательская группа Норма Инфра-М, 2000. 784 с.
5. Институции Юстиниана / ред.: Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова ; пер. с лат. Д. Расснера. Москва : Зерцало, 1998. 400 с.
6. Медведев И. Р. О науке гражданского процесса: эссе. Ответственность сторон за ложные объяснения в суде. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 304 с.
7. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. Москва: Зерцало, 1997. 608 с.
8. Римское частное право: учебник / под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. Москва: Юристъ, 1999. 544 с.
9. Шульженко Ф. П., Шаркова І. М., Гайдулін О. О. Морально-правові принципи добросовісності та добросовісності: генеза та парадигма сучасної рецепції : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 428 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕМБРІОН» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Маркуш Карина Ігорівна

студентка, Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Щербина Богдан Сергійович

кандидат юридичних наук, Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3852

Етимологічно поняття «ембріон» походить від грецького іменника «émbryon», що означає «проросток» [1]. Згідно з Медичним словником Стедмана, ембріон – це організм на ранніх стадіях розвитку, від моменту зачаття до закінчення восьмого тижня [2, с. 541]. Від цього часу до народження розвиток зазвичай позначається як плодовий період. До 70-х років не було справжньої дискусії щодо статусу та визначення людського ембріона, майбутньої особи. Відокремлення ембріона від особи як відмінної юридичної суб'єктності та всі дискусії на цю тему відбулися з початком декриміналізації абортів.

Для визначення поняття «ембріон» українським законодавцем видано лише один нормативно-правовий акт, а саме Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» [3], який складається з 5 статей та визначає ембріон людини як зародок людини на стадії розвитку до восьми тижнів. Варто відзначити, що обрахунки тижнів та закріплення за такими періодами понять різняться у законодавця та у медичній науковій літературі. Зокрема, науковці вказують, що після запліднення, впродовж перших двох тижнів, запліднену яйцеклітину ми називаємо плодовим яйцем. З третього тижня настає ембріональний період. Проходить диференціювання оболонок, ріст ембріона. З 10-го тижня після останньої менструації, або через 8 тижнів після запліднення ембріональний період закінчується. З цього моменту зародок називається плодом [4]. Поняття «ембріон людини» є спеціальним або видовим поняттям відносно поняття «зародок людини», враховуючи визначення, наведене у Законі України «Про заборону репродуктивного клонування людини», яке законодавець використовує як узагальнене поняття для позначення періоду від моменту запліднення до моменту пологів. Вважаємо таку структуру не досить чіткою, адже в наказі Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених» №179 від

29.03.006, вказано, що плід це внутрішньоутробний продукт зачаття, починаючи з повного 12-го тижня вагітності (з 84 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) до вигнання/вилучення з організму матері [5]. У цьому нормативно-правовому акті для позначення загального поняття використано «внутрішньоутробний продукт зачаття», що, на нашу думку, було б доцільно використати і для характеристики поняття «ембріон людини». Серед чинного законодавства України визначення поняття «ембріон» більше не згадується. Досліджуючи законопроекти України можемо виокремити проект Закону України «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство» № 6475-д від 11.04.2023 у якому у статті 1 визначено ембріон як початкова стадія розвитку організму людини з моменту запліднення до завершення формування основних систем і органів (на стадії розвитку до 8 тижнів) [6]. Бачимо, що законотворці визначили ембріон саме як характеристику стадії розвитку організму людини – початкова стадія, та сформували момент завершення такої стадії на етапі формування основних систем і органів. Згаданий законопроект прийнятий не був, тому законодавче визначення поняття «ембріон» досі залишається лише в межах Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» [3].

Європейський Союз у своєму законодавстві та кожна окрема країна різняться у поглядах на визначення поняття «ембріон» й досі не закріплюють уніфікованого визначення. Так, Рада Європи є основним міжнародним органом, який прийняв два обов'язкові правові стандарти для держав-членів Європейського Союзу та держав, які не є членами Європейського Союзу, але ратифікували такі стандарти. Ці стандарти включають Конвенцію про захист прав людини і основних свобод, яка була підписана союзними державами 04.11.1950 року. Україна ж ратифікувала зазначену Конвенцію лише 17.07.1997 року [7]. Другим стандартом є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину, яка була прийнята 04.04.1997 року та підписана, але не ратифікована Україною 22.03.2002 року [5].

Конвенція про захист прав людини і основних свобод покликана захищати права та свободи кожної окремої людини. Незважаючи на те, що Конвенція була прийнята у 1950 році, серед статей можна виокремити ті, які потенційно можуть захищати права ембріона. Зокрема, це статті 2, 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основних свобод регулює право на життя. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод забороняє катування: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або

покаранню». Стаття 8 зазначає про право на повагу до приватного і сімейного життя [7]. Що важливо відзначити, серед статей Конвенції ні згаданих, ні інших не згадується таке поняття як ембріон. Саме тому Європейський суд із прав людини активно застосовує у власній практиці принцип еволюційного (динамічного) тлумачення, також відомий як «живий інструмент». Цей спосіб тлумачення не є новим, а був запозичений Європейським судом із прав людини із практики конституційних судів, який у сучасному конституційному праві зводиться до того, що конституції призначені для гарантування стабільності певного набору основних принципів, які мали бути захищені від ефемерних політичних змін. З іншого боку, обставини людського життя постійно, а іноді різко змінюються, закликаючи до нової інтерпретації конституції порівняно із тією, що закладалась у неї її творцями [8].

Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину, або як її ще скорочено називають – Конвенція Ов'єдо (місто, у якому було прийнято згадану Конвенцію), є першим обов'язковим міжнародним правовим інструментом, присвяченим захисту людини і гідності щодо застосування біології та медицини. Стаття 18 Конвенції Ов'єдо встановлює норми щодо досліджень на ембріонах *in vitro*, а саме якщо законодавство дозволяє проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, воно забезпечує належний захист ембріона. Вирощування ембріонів людини для дослідних цілей забороняється. Пізніше Конвенцію було доповнено Додатковими Протоколами, які забороняють клонування людини (1998); регулюють пересадку органів і тканин людського походження (2002), біомедичні дослідження (2005), генетичні тести для медичних цілей (2008). Зазначимо, що Європейським Судом з прав людини не було розглянуто жодних справ, які б підпадали під дію ст. 18 Конвенції Ов'єдо, а, отже, і не вироблено практики вживання поняття «ембріон».

Ще один нормативно-правовий акт, про який варто згадати, це Хартія основних прав Європейського Союзу. Хартія основних прав Європейського Союзу була проголошена у 2000 році. Вона набула обов'язкової юридичної сили для Європейського Союзу з набуттям чинності Лісабонського договору у грудні 2009 року. Метою Хартії є об'єднання в одному тексті законодавства Європейського Співтовариства щодо прав людини. Вона має ту ж юридичну силу, що й Договір про Європейський Союз, і є обов'язковою для країн-членів [9].

Стаття 2 Хартії гарантує Право на життя: «кожна людина має право на життя». Стаття 3 Хартії стосується недоторканості особистості, заявляючи, що У галузях медицини та біології має бути забезпечено зокрема: (а) добровільну та свідому згоду відповідної особи згідно з порядком, визначеним законом; (б) заборону практики еugenіки, зокрема

такої, що спрямована на селекцію людини; (в) заборону використання людського тіла та його частин як таких у якості джерела прибутку; (г) заборону репродуктивного клонування людських істот. Не звертаючись безпосередньо до людського ембріона, Хартія висвітлює загальні принципи, покликані захищати невід'ємні права людини.

Аналіз законодавства європейських країн дає змогу навести наступні приклади визначення поняття «ембріон». Законодавство Французької Республіки хоч і досить жорстко регулює використання ембріональних клітин, але не наводить визначення поняття. Опосередковане визначення поняття «ембріон» згадується у Резолюції № 1 від 22 травня 1984 року Національного консультативного комітету з етичних питань науки та медицини Франції щодо забору тканин ембріонів та померлих плодів людини [10]. Згідно з вказаною Резолюцією, термін «людський ембріон» включає всі стадії розвитку зиготи, від запліднення яйця до стадії дозрівання, що дозволяє автономне життя поза тілом матері, близько 25-го тижня вагітності (600 грамів). У зв'язку з труднощами наукового визначення переходу від ембріональної стадії до плодової стадії, буде використовуватися лише термін «ембріон».

Законодавством Федеративної Республіки Німеччина визначення поняття «ембріон» встановлено у Законі про охорону ембріонів (Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG). Відповідно до вказаного закону ембріон – це запліднена, життєздатна яйцеклітина людини з моменту ядерного синтезу, а також будь-яка тотипотентна клітина, взята з ембріона, яка здатна ділитися та розвиватися в особину [11]. Бачимо, що визначення надає медичні характеристики ембріона, проте не закріплює правовий статус ембріона.

Королівство Іспанія у Законі про репродуктивні техніки (Ley de Técnicas de Reproducción Asistida) закріпило визначення ембріона [12]. Цей закон впроваджує важливі нововведення, По-перше, він чітко визначає, ... виключно в межах його власного застосування, поняття попереднього ембріона, розуміючи під цим ембріон *in vitro*, створений групою клітин, які утворилися внаслідок поступового поділу ооцита з моменту запліднення до 14 днів пізніше [12].

У Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії Закон про ембріологію та дослідження людини (Human Fertilisation and Embryology Act 2008) визначає ембріон як «живий організм людини до завершення 14-го дня після того, як яйцеклітина оплодотворена або яєчниковна клітина розділена» [13].

Результати аналізу законодавства різних європейських країн свідчать, що визначення поняття «ембріон» варіюється в залежності від контексту і специфіки кожної країни. Незважаючи на це різноманіття, загальна тенденція полягає в тому, що ембріон розглядається як живий

організм людини до певного моменту розвитку, який визначається законодавством. Це відображає різноманітні наукові, медичні та етичні аспекти, які враховуються при визначенні статусу ембріона в правових рамках.

Таким чином, на основі вищенаведеного, можемо стверджувати, що на загальноєвропейському рівні не затверджено єдиного визначення поняття «ембріон», а наявні визначення, зокрема й в Україні, потребують доопрацювання, враховуючи важливість визначення не тільки медичних характеристик, а й закладення фундаменту для правового статусу ембріона.

Список використаних джерел:

1. Etymonline. Etymonline – Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/embryo> (дата звернення: 05.05.2024).
2. Stedman, Thomas Lathrop. Stedman's Medical Dictionary for the Health Professions and Nursing. Illustrated seventh edition. Wolters Kluwer Health/Lippincott Williams & Wilkins, 2012. 339 p.
3. Про заборону репродуктивного клонування людини. Закон України № 2231-IV від 14.12.2004. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15#Text> (дата звернення: 05.05.2024).
4. Хміль С.В., Романчук Л.І., Кучма З.М. (2008). Акушерство: Підручник. Тернопіль: Підручники і посібники. 624 с.
5. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Наказ Міністерства охорони здоров'я №787 від 09.09.2013. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 05.05.2024)
6. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство. Проект Закону України № 6475-д від 11.04.2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ09095А> (дата звернення: 05.05.2024)
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції. Закон України № 475/97-ВР від 10.07.1997. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
8. The ECHR as a living instrument: Its meaning and legitimacy. *Constituting Europe: The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context*. Cambridge University Press. Pp. 106-130.
9. European Union, *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2000/C 364/01, 18 December 2000. URL: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення: 06.05.2024).

10. Comité Consultatif National d’Ethique pour les sciences de la vie 1984 Avis numéro 1 sur les prélèvements de tissus d’embryons et de fœtus humains morts, à des fins thérapeutiques, diagnostiques et scientifiques. Rapport du 22 mai 1984. URL: <https://www.ccne-ethique.fr/sites/default/files/2021-02/avis001.pdf> (дата звернення: 06.05.2024).
11. Gesetz zum Schutz von Embryonen. Embryonenschutzgesetz vom 13. Dezember 1990 (BGBl. I S. 2746), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 21. November 2011 (BGBl. I S. 2228) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html> (дата звернення: 06.05.2024).
12. Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-9292> (дата звернення: 06.05.2024).
13. Human Fertilisation and Embryology Act 1990. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents> (дата звернення: 06.05.2024).

АЛГОРИТМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОСАДОВОЇ (РОБОЧОЇ) ІНСТРУКЦІЇ

*Одовічена Яна Анатоліївна
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри приватного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-4529-9734*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3864

Для забезпечення належного виконання працівником своєї роботи роботодавець може застосовувати різні інструменти. Одним з таких інструментів є розроблення та впровадження посадових (робочих) інструкцій, які визначають основні функції, права та окреслюють коло обов'язків працівника на певній посаді.

Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) не містить поняття «посадові (робочі) інструкції», проте в п. 1 ч. 1 ст. 29 зобов'язує роботодавця поінформувати працівника про трудову функцію, а саме про посаду та перелік посадових обов'язків [1]. Письмовий трудовий договір між працівником та роботодавцем і посадова (робоча) інструкція є документами в яких зазначаються права, обов'язки, відповідальність

конкретного працівника. У випадку, якщо форма трудового договору усна, то повноваження детально прописуються саме в посадовій (робочій) інструкції. Крім того, роботодавець, при прийнятті на роботу працівника, повинен ознайомити його з посадовою (робочою) інструкцією під підпис, тим самим визначаючи конкретне коло обов'язків, які виконуватиме працівник.

Посадову (робочу) інструкцію можна визначити як організаційно-правовий документ, в якому зазначено основні завдання, обов'язки, права і відповідальність працівника при виконанні роботи на певній посаді (за відповідною професією). Посадова (робоча) інструкція як локальний акт чітко визначає вимоги до працівника, забезпечує раціональний розподіл обов'язків між працівниками, сприяє об'єктивному оцінюванню роботи працівника, в тому числі під час атестації, випробувального терміну, слугує основою для застосування заходів заохочення та дисциплінарних стягнень. Посадова інструкція розробляється для всіх посад, передбачених штатним розписом. Її відсутність є не тільки порушенням законодавства про працю (ст. 265 КЗпП України), але й має наслідком незнання працівником своїх посадових обов'язків.

Проте іноді за певних обставин у роботодавця виникає необхідність доповнити, оновити чи зменшити об'єм повноважень працівника за певною посадою, що в свою чергу, потребує внесення змін до посадової (робочої) інструкції. Для прикладу, на інспектора з кадрів роботодавець додатково покладає обов'язки по веденню військового обліку на підприємстві. Таке розширення кола повноважень супроводжується зміною до посадової інструкції.

Як зазначається в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників, до посадових інструкцій може бути внесено зміни, доповнення лише на підставі наказу керівника підприємства, установи, організації за згодою працівника [2]. Більш детальної процедури внесення змін до посадової (робочої) інструкції в законодавстві не міститься.

Якщо виходити із норм Довідника кваліфікаційних характеристик, то для зміни посадової (робочої) інструкції необхідні дві умови: наказ керівника та згода працівника. Проте, чи завжди це так?

Як відомо, якщо зміни в посадовій (робочій) інструкції пов'язані із внесенням поправок до тексту, усунення граматичних помилок, неправильного застосування розділових знаків або формулювань, що можуть вплинути на правильне розуміння тексту, видавати відповідний наказ роботодавцю та отримувати згоду працівника необов'язково.

Коли ж зміни в посадовій (робочій) інструкції зумовлені зміною найменування підприємства, установи, організації, зміною назви посади,

професії, що зумовлені змінами в Класифікаторі професій, та не тягнуть за собою зміну кола обов'язків працівників (наприклад, назва посади «Фінансовий директор» змінюється на «Директор фінансовий» або назва «Секретарка директора» змінюється на «Секретар директора»), в такому випадку, на практиці, роботодавець не запитує попередньої згоди працівників, а обмежується повідомленням про такі зміни, оскільки вони не пов'язані зі зміною завдань та обов'язків за посадою (професією), кваліфікаційних вимог, оплати праці тощо [3]. За таких умов роботодавець діє наступним чином: видає наказ про внесення змін до посадової (робочої) інструкції; повідомляє працівника про причини таких змін; ознайомлює працівника з наказом та оновленою посадовою (робочою) інструкцією під підпис; надає працівникові її копію.

Проте звернемо увагу на наступне: ч. 3 ст. 32 КЗпП України відносить «перейменування посад» до зміни істотних умов праці, що відповідно потребує повідомлення працівника про це не пізніше ніж за 2 місяці (в умовах дії воєнного стану таке повідомлення здійснюється не пізніш як до запровадження таких умов), а також п. 6 Довідника кваліфікаційних характеристик зазначає, що зміни та доповнення до посадової інструкції можуть бути внесені на підставі наказу керівника підприємства за згодою працівника. Вважаємо, що з метою уникнення трудових спорів, роботодавцю варто все ж таки отримувати згоду працівника на внесення таких змін до посадової (робочої) інструкції.

Пропонуємо зробити це наступним чином:

- 1) Видати наказ про внесення змін до посадової (робочої) інструкції.
- 2) Письмово повідомити працівника про майбутні зміни в посадовій (робочій) інструкції із поясненням причини та зазначенням строку для надання згоди працівником. Рекомендуємо повідомлення надавати в двох примірниках, один з яких залишається в роботодавця.
- 3) До повідомлення додати проект оновленої посадової (робочої) інструкції.
- 4) Згоду працівник можна зафіксувати на письмовому повідомленні, яке залишається в роботодавця.
- 5) Після отримання згоди роботодавець видає наказ про затвердження посадової (робочої) інструкції.
- 6) Працівник підписує посадову (робочу) інструкцію.
- 7) У випадку незгоди працівника із змінами, роботодавець має право його звільнити за п.6 ст.36 КЗпП України.

Якщо ж зміни та доповнення до посадової (робочої) інструкції мають наслідком зміну кола прав та повноважень працівника, зміну режиму роботи, оплати праці чи інших умов праці, то в такому випадку, роботодавець повинен діяти із врахуванням процедури переведення працівника на іншу роботу чи процедури зміни істотних умов праці (ст. 32 КЗпП України).

Отож, як бачимо, порядок внесення змін до посадової (робочої) інструкції залежить від того, які наслідки матимуть такі зміни. В будь-якому випадку, роботодавець не може самостійно, без відома працівника, змінити його посадову (робочу) інструкцію. Дотримання процедури змін посадової (робочої) інструкції є важливим не тільки з точки зору дотримання трудових прав працівника, але й з точки зору розуміння ним кола прав, обов'язків, повноважень та міри відповідальності в процесі праці.

Література:

1. Кодекс законів про працю України: закон України від 10 грудня 1971 року №322-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Щодо застосування Національного класифікатора України ДК 003:2010 "Класифікатор професій": Лист Міністерства соціальної політики України від 02.10.2018 р. № 18921/0/2-18/28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1892739-18#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ
АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

Безега Тетяна Михайлівна

*кандидат історичних наук, доктор філософії,
докторант кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого, адвокат, м. Ужгород, Україна*

*Науковий консультант: Вільчик Тетяна Борисівна
доктор юридичних наук, професор
кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3850

З початком широкомасштабної збройної агресії росії та введення воєнного стану відбулось ряд змін в діяльності такого важливого інституту як адвокатура. Багато громадян нашої країни були змушені покинути свої рідні оселі та робочі місця, а також вступили до лав Збройних Сил України. Значна кількість адвокатів разом з патріотично налаштованим населення взяли до рук зброю та пішли захищати Україну.

Вступаючи на військову службу вони поклялись народу України завжди бути вірними і відданими йому, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно дотримуватись Конституції і законів України, зберігати державну та військову таємницю [1]. Враховуючи ці обставини інститут адвокатури як і в цілому правова система нашої держави вимушені були розпочати працювати за правилами воєнного часу [2].

Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено несумісною з діяльністю адвоката військова або альтернативна (невійськова) служба. Беззаперечно, таке поєднання є неможливим як для адвокатів так і для військових. У разі виникнення зазначених обставин несумісності (наприклад, вступ адвоката на службу до Збройних Сил України), адвокат у триденний строк

зобов'язаний подати до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності [3].

Як відомо, збройна агресія російської федерації застала зненацька в тому числі і адвокатів. Відповідно до цих обставин Рада адвокатів України (РАУ) прийняла рішення від 03 березня 2022 року № 24 «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану», в якому зазначено, що період воєнного стану не вважати порушенням вимог щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та не застосовувати таку підставу для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [4].

Дане рішення РАУ було прийнято із врахуванням указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, яким в Україні введено воєнний стан у зв'язку з агресією російської федерації проти України та з метою виконання заходів правового режиму воєнного стану, а також для забезпечення прав адвокатів у період оголошеного воєнного стану [5].

Згодом, через неоднозначність сприйняття змісту вище згаданого рішення РАУ від 03 березня 2022 року № 24 було прийняте наступне рішення від 02.08.2022 р. №60 «Щодо виконання адвокатами вимог, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»», в якому роз'яснено адвокатам, що якщо через термінову мобілізацію адвокат не встиг з очевидних підстав зупинити своє право на зайняття адвокатською діяльністю (подати відповідну заяву), то він не повинен нести за це дисциплінарну відповідальність, однак коли у адвоката-військовослужбовця виникне можливість – він має подати заяву про зупинення адвокатської діяльності. Здійснення адвокатської діяльності в умовах несумісності не допускається.

Згідно п. 1 ч. 2 ст. 34 профільного закону порушення вимог несумісності є дисциплінарним проступком адвоката, та є відповідно підставою для притягнення адвоката до відповідальності ч. 1 ст. 34 Закону [6].

В рішенні від 11-12 серпня 2023 р. №89 «Про внесення змін до Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю» Рада адвокатів України внесла доповнення до згаданого Положення (затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 80 від 01 червня 2018 року зі змінами), а саме: пункт 11.13 статті 11 Положення новою частиною наступного змісту: «На період воєнного стану, якщо за результатами оцінювання стажування радою адвокатів регіону у

порядку статті 10 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ухвалено рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю особі, стосовно якої існують обставини несумісності визначені пунктом 2 частини 1 статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», остання повинна їх усунути протягом шести місяців після скасування воєнного стану на території України» [7].

Вказаними змінами Рада адвокатів України фактично захистила інтереси тих кандидатів в адвокати, які пройшли усі необхідні кваліфікаційні процедури для отримання свідоцтва, але були призвані на військову службу. Аби захисники України не втратили можливість стати адвокатами, строк усунення ними обставин несумісності був продовжений [8].

В свою чергу, треба зауважити, що в 2014 році при Національній асоціації адвокатів України (НААУ) був створений Комітет з військового права, який з початком військових дій в 2022 році посилено активізував свою діяльність та підготував дві пам'ятки з надання правничої допомоги військовим ЗСУ – для адвокатів та власне для військових, щодо підстав і порядку звільнення з військової служби під час воєнного стану і відстрочки від призову під час мобілізації [9]. А саме: «Пам'ятка адвокату з оформлення правовідносин із військовослужбовцем ЗСУ» та «Пам'ятка військовослужбовцю з оформлення правовідносин з адвокатом».

Щоб полегшити адаптацію та посилити інформаційне забезпечення, в 2022 році при НААУ також був створений Центр надання методичної допомоги та координації волонтерської допомоги військовослужбовцям [10]. Основним завданням Центру є інформаційна, методична та інша підтримка адвокатів, які надаватимуть правничу допомогу військовослужбовцям Probono. Така можливість була передбачена насамперед рішенням Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 118 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) правової допомоги безоплатно (Probono)» [11]. Слід зазначити, що адвокати можуть за заявою вносити до свого профілю в ЄРАУ відмітку про надання послуг Probono для військовослужбовців [12]. Нова функція додана на підставі рішення РАУ від 29 квітня 2022 р. № 44 «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України» [13].

Підсумовуючи, хочеться наголосити на тому, що несення військової служби та заняття адвокатською діяльністю (складання процесуальних документів, участь у судових засіданнях, в т.ч. через відеоконференцз'язок) містить склад дисциплінарного проступку.

Поєднання професій зумовлює неналежне виконання громадянином обов'язків як військовослужбовця із захисту суверенітету та незалежності держави, так і адвоката – із здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [14]. Відповідно до тих обставин в яких опинились не тільки адвокати, але і вся держава Національною асоціацією адвокатів України, належним чином вносились зміни до профільних нормативних актів.

Отже, як бачимо, інститут адвокатури України докладає значних зусиль для збереження цінностей верховенства права, аби адвокатура в цілому та адвокатська спільнота зокрема продовжувала якісно функціонувати, незважаючи на складнощі воєнного періоду.

Література:

1. Tetyana Vilchik “Advocacy in Ukraine during martial law and post-war restoration conditions: legal organizational and operational issues”. *Revista Jurídica. Portucalense.* # 32/2022.
2. Безега Т. Особливості публічного адміністрування в адвокатурі України // *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 16 грудня 2022 р.)* / [редкол.: Т. Б. Вільчик (голова) та ін.] – Харків: Право, 2022. – С. 17-21. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19567/6/Advokatura_Ukr_16-12-2022-.pdf
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон № 5076-VI ст. 2 82 (2012). URL: Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
4. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану: рішення Ради адвокатів України від 03 березня 2022 року № 24. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf
5. Військова служба під час воєнного стану не вважатиметься порушенням вимог несумісності для адвокатів – рішення РАУ. 01.04.2022 р. URL: <https://unba.org.ua/news/7361-vijs-kova-sluzhba-pid-chas-voennogo-stanu-ne-vvazhatimet-sya-porushennyam-vimog-nesumisnosti-dlya-advokativ-rishennya-rau.html>
6. Щодо виконання адвокатами вимог, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: рішення Ради адвокатів України від 02 серпня 2022 року № 60 URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-08-02-r-shennya-rau-60_62fcfb1dae508.pdf

7. Про внесення змін до Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: рішення Ради адвокатів України від 11-12 серпня 2023 року № 89 URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2023-08-12-r-shennya-rau-89_64ef94e03fbfb.pdf

8. Аби стати адвокатом, військовослужбовець може усунути несумісність після війни. 07.09.2023 р. URL: <https://unba.org.ua/news/8310-abi-stati-advokatom-vijs-kovosluzhbovec-mozhe-usunuti-nesumisnist-pislya-vijni.html>

9. Інформаційний дайджест у сфері військового права за квітень-липень 2022 року. Випуск 1 Центр надання методичної допомоги та координації волонтерського руху адвокатів з правового захисту військовослужбовців НААУ Комітет з військового права НААУ 2022 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/>

10. Комітет з військового права НААУ підготував пам'ятки з надання правничої допомоги військовим ЗСУ. 02.05.2022 р. URL: <https://unba.org.ua/news/7409-komitet-z-vijs-kovogo-prava-naau-pidgotuvav-pamyatki-z-nadannya-pravnichoi-dopomogi-vijs-kovim-zsu.html>

11. Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) правової допомоги безоплатно (Pro bono): рішення Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 118. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-04-23-r-shennya-rau118_5735a1d5d7a7a.pdf.

12. В особистому онлайн-кабінеті адвокати можуть додати відмітку про послуги Pro Bono для ЗСУ. 10.05.2022 р. URL: <https://unba.org.ua/news/7414-v-osobistomu-onlajn-kabineti-advokati-mozhut-dodati-vidmitku-pro-poslugi-pro-bono-dlya-zsu.html>

13. Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 29 квітня 2022 р. № 44 URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-04-29-r-shennya-rau-44_627a42765c177.pdf

14. Колесник Г. Чому не буває військових-адвокатів. 12.01.2024 р. URL: <https://unba.org.ua/publications/8692-chomu-ne-buvae-vijs-kovih-advokativ.html>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ

*Глевацький Денис Васильович
Таращанський технічний та
економіко-правовий фаховий коледж*

*Науковий керівник: Голобородько Н.В.
викладач юридичних дисциплін,
Таращанський технічний та
економіко-правовий фаховий коледж*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3866

У часи розбудови України як демократичної правової держави, утвердження в ній принципів дотримання прав і свобод людини, орієнтації на європейські стандарти в усіх сферах соціального життя, створення ефективною національною системою правосуддя є одним із основних завдань, які постали перед нашим суспільством. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В статті 28 Конституції України закріплено право кожного на повагу до його гідності і зазначено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Однак незважаючи на вищезазначені норми, нерідко людина стає об'єктом протиправного посягання. Ст. 62 Конституції України проголошує, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Наявність норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання забезпечує захист особи від протиправних методів провадження досудового слідства. Проблема дотримання законності в діяльності правоохоронних органів є завжди актуальною не тільки для України, а й для всієї світової спільноти. Підтвердженням цьому є наявність таких документів, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Дослідження кримінальних кодексів зарубіжних держав та порівняння окремих їх норм із окремими статтями КК України дає

можливість вдосконалити вітчизняне кримінальне законодавство, що відповідало б вимогам сучасності в боротьбі з окремими видами злочинів та із злочинністю у цілому. Для вивчення та співставлення кримінального законодавства зарубіжних країн із кримінальним законодавством України, яке регламентує відносини, щодо примушування давати показання необхідно звернути увагу на досвід криміналізації примушування давати показання в деяких зарубіжних країнах. Зокрема це законодавство Республіки Узбекистан, Республіки Молдова, Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, і України (далі відповідно – РУ, РМ, АР, РВ, Грузія, РК, РТ, Україна). У кримінальному законодавстві цих держав, спостерігається одноманітність закріплення даної норми, з певними виключеннями: ст. 293 КК Азербайджанської Республіки, ст. 335 КК Грузії, ст. 354 КК Республіки Таджикистан, ст. 325 КК Киргизької Республіки, ст. 347 КК Республіки Казахстан, ст. 309 КК Республіки Молдова, ст. 235 КК Республіки Узбекистан, ст. 341 КК Республіки Вірменія. Законодавці більшості країн розмістили відповідні норми в самостійній главі (розділі) «Злочини проти правосуддя» і вважають, що даний злочин посягає на нормальну діяльність органів правосуддя; права, законні інтереси і здоров'я громадян. Виключення становить КК Грузії, де дана норма розміщена в главі «Службові злочини».

Уваги потребує питання визначення потерпілого від примушування давати показання. В ст. 373 КК України перелік таких осіб не вказаний. Лише при тлумаченні даної норми з'ясовується, що особа, яка згідно з КПК України може давати показання при допиті, під час досудового слідства, – це підозрюваний, свідок, потерпілий, експерт. У кримінальному законодавстві вищезгаданих країн коло потерпілих від цього злочину вказують порізно. Так, подекуди (РУ, РК, КР і АР) законодавець наводить такий вичерпний перелік потерпілих: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок і експерт. Крім цього, до потерпілих від аналізованого злочину відносять ще й перекладачів (РМ, РВ), підсудних (РВ, РТ) У даних нормах суспільно небезпечне діяння виражається у формі примушування певних осіб до дачі показань або до дачі висновку. Вказаний факт відображений в кримінальному законодавстві АР, Грузія, РК, РТ, КР. Схожу позицію посідають законодавці РВ і РМ. В диспозиції ст. 235 КК Республіки Узбекистан законодавець розкриває термін «примушування», розуміючи під ним психічний і фізичний вплив на зазначених осіб. Шантаж є також досить розповсюдженим способом, який згадується в кримінальному законодавстві таких країн, як АР, РК, РТ, КР. Цікаве вирішення даного

питання пропонується законодавцем АР, який виділив такий спосіб вчинення злочину, як приниження гідності. Провівши порівняльно-правовий аналіз та дослідження іноземного законодавства, можемо зробити наступні висновки: коло діянь, які охоплюються поняттям «примушування давати показання» в КК зарубіжних країн є ширшим у порівнянні з КК України. За необхідне у ст. 373 КК України зазначити як потерпілих від примушування давати показання таких осіб: потерпілий, свідок, підозрюваний, обвинувачений, експерт, перекладач і спеціаліст, що дозволить убезпечити окремих учасників кримінального судочинства від незаконних дій з боку правоохоронних органів.

Література:

1. Вакулик О. О. Проблеми протидії примушуванню давати показання в Україні та інших державах / О. О. Вакулик // Юридична Україна. – 2009.
2. Вакулик О. О. Кримінально-правова характеристика примушування давати показання: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / О. О. Вакулик. – Київ, 2011.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Завгородній Роман Богданович
Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет"

Науковий керівник: Омельчук Любов Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет"

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3863

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є складним і важливим аспектом сучасного правового регулювання. Інтелектуальна власність включає в себе широкий спектр об'єктів, таких як авторські права, патенти, товарні знаки, права на промислові зразки та інші, які є невід'ємною частиною інноваційного процесу та розвитку економіки. Однак зростання значення інтелектуальної власності призводить до збільшення числа порушень цих прав та неправомірних дій, спрямованих на їх порушення.

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності має свої особливості, які визначаються специфікою самої інтелектуальної власності, а також нюансами правового регулювання в цій сфері. Важливо враховувати, що інтелектуальна власність часто має транснаціональний характер, що ускладнює процес її захисту та розслідування випадків порушень.

Поняття «інтелектуальна власність» регламентоване статтею 418 Цивільного кодексу України, а саме, інтелектуальною власністю визначається право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством [6].

Сьогодні в Україні задля належної охорони інтелектуальної власності створено окрему законодавчу базу, – прийнято низку законів, підзаконних актів про інтелектуальну, творчу діяльність тощо.

Створення нових об'єктів інтелектуальної власності зумовлює необхідність впровадження ефективної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності з огляду на тенденції щодо їх порушення. До того ж, необхідно враховувати рівень латентної злочинності у сфері прав інтелектуальної власності, яка є відносно високою, адже в Україні офіційно реєструється лише 1 із 10 вчинених кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, що свідчить про їх приналежність до групи високолатентних [5]. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною нормою Кримінального кодексу України (далі – КК України). На думку Є. Недогібченко, кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності є «сукупністю злочинних посягань на встановлений порядок володіння, користування та розпорядження об'єктами права інтелектуальної власності, у результаті яких спричинюється значна шкода конкретним правовласникам» [4, с. 152].

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності слід виділити сукупність обставин, які підлягають доказуванню в цілому. Нормативно ці обставини, передбачені у ст. 91 КПК України:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини кримінального правопорушення);
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

– обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

– обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок кримінального правопорушення та / або є доходами від вчинення такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та / або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

– обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2].

Наступним елементом криміналістичної характеристики правопорушень в сфері інтелектуальної власності є особа злочинця. Можна виділити два типи досліджуваних осіб, які різняться за соціально-демографічними ознаками. Перший тип об'єднує осіб віком від 19 до 24 років, неодружених, із середньою або професійно-технічною освітою, що не навчаються та не працюють. Такі особи реалізують контрафактні диски для лазерних систем зчитування, що порушує авторське право і суміжні права. Що стосується другого типу, то це особи віком від 25 до 40 років, одружені, з вищою освітою, що провадять приватну підприємницьку діяльність. Такі особи більш схильні до вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним використанням торговельної марки, комерційного найменування та кваліфікованого позначення походження товару. Виділення типових соціально-демографічних рис дозволило окреслити коло осіб, найбільш схильних до вчинення злочинів проти інтелектуальної власності. Натомість, самі по собі соціально-демографічні ознаки характеризують особу злочинця у злочинах проти інтелектуальної власності достатньо формально. З іншого ж боку, саме ці дані, взяті у значному обсязі, характеризуються досить високим рівнем вірогідності та надають найякісніший у цьому плані матеріал для подальшої обробки у масштабах статистичного дослідження [3, с. 155].

Що ж стосується типових слідів досліджуваних кримінальних правопорушень, то для них характерні певні особливості у процесі слідоутворення, а саме: здебільшого їх вчинення маскується під звичайні господарські операції; знаряддя для їх вчинення істотно відрізняються від тих, що використовуються для вчинення інших правопорушень; сліди зазвичай залишаються в різноманітних бухгалтерських, управлінських або технологічних документах; самі предмети кримінального правопорушення можуть бути використані в рамках легітимних господарських операцій [1].

Висновок. Отже, розслідування кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є складним і містить ряд особливостей, які вимагають комплексного підходу та спеціалізованого знання. Враховуючи транснаціональний характер інтелектуальної власності та зростаючу кількість порушень прав, ефективне розслідування вимагає співпраці між правоохоронними органами, органами інтелектуальної власності та міжнародними установами. Подальше дослідження цієї проблематики може сприяти розвитку більш ефективних стратегій розслідування та захисту прав інтелектуальної власності.

Література:

1. Кравчук П. Ю., Шалавінський О. В. Особливості криміналістичної характеристики злочинів в сфері інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. С. 109-114.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.05.2024).
3. Негодченко О. В., Хрідочкіна А. А. Соціально-демографічна характеристика осіб, які вчиняють злочини проти інтелектуальної власності. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2014. № 2. С. 150-155.
4. Недогібченко Є. Кримінальна відповідальність за скоєння злочинів у сфері інтелектуальної власності за законодавством зарубіжних країн. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 151-157.
5. Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 234-239.
6. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.05.2024).

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Масловська Єлизавета Денисівна
студентка 3 курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції),
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник: Колодіна Анна Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності,
Національний університет
«Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3849

Згідно зі статтею 120 Кримінального кодексу України, доведення до самогубства є кримінальним злочином, який передбачає відповідальність за підбурювання або пособництво в самогубстві особи, особливо якщо ця особа через вік або стан психіки не могла усвідомлювати свої дії чи керувати ними [1].

Для розслідування таких злочинів необхідно залучення спеціалістів у галузі психології та криміналістики, а також проведення ретельного аналізу обставин справи, включаючи поведінку та взаємодію між потерпілим та винним.

Основні характеристики доведення до самогубства:

Мотиви: доведення до самогубства може включати жорстоке поводження, шантаж, систематичне приниження людської гідності, а також примус до протиправних дій, що суперечать волі потерпілої особи.

Наслідки: якщо дії винуватого мали наслідком самогубство потерпілої особи або замах на нього, то це може бути кваліфіковано як доведення до самогубства.

Вік та залежність: якщо діяння вчинено щодо неповнолітньої особи або особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, то це може підпадати під цю статтю.

Зокрема, доведення до самогубства є більш небезпечною формою кримінальної поведінки, де винна особа використовує жорсткі методи впливу на потерпілу особу, здійснюючи вплив на її волю. Важливо

враховувати, що допомога або сприяння самогубству не карається, але доведення до самогубства може мати серйозні наслідки.

Науковиця Л. І. Керик зазначає, що «злочинець повинен мати певні якості, необхідні для того, щоб потерпілий був від нього в матеріальній чи іншій залежності. Ці якості можуть мати особи з життєвим досвідом. На відміну від вбивства, суб'єктом даного злочину може бути тільки обмежене коло осіб [...]. Метою доведення до самогубства є бажання заподіяти потерпілому фізичний біль, морально травмувати його, добитися розірвання шлюбу, повне підкорення потерпілого злочинцю і тощо» [2].

Злочинця, який доводить особу до самогубства слід відносити до розсудливо-афективного типу. По-перше, така людина повинна мати добре розвинені здібності до аналітичного мислення, планування, передбачення, діяти виважено, розумно, байдуже, оскільки такий злочин потребує емоційного напруження і вміння з ним упоратися протягом певного тривалого часу для вчинення регулярних злочинницьких дій, витривалості, навичок холоднокровного вичікування, безпристрасності, а, по-друге, злочинець має бути здатним на агресивно-насильницьку поведінку – застосовувати фізичну силу до іншої особи, словесні образи (плітки, вигадки, висміювання, сварки, прокльони, навіювання, комунікативний садизм), удаватися до непрямой агресії, спрямованої, так би мовити, ні на кого (різке збудження і спалах люті, що проявляються криками, хаотичною біганиною по кімнаті, биттям кулаком по столу, гучним зачиненням дверей тощо), образ – зневажливих вчинків і висловлювань, що викликають гіркі почуття і душевний біль [3].

Особливу увагу варто звернути на особу потерпілого, адже саме вона остаточно обирає вчинення даного діяння. Для більшого розуміння особи потерпілого варто враховувати деякі ознаки, а саме демографічні дані: вік (молоді люди та особи похилого віку часто є більш вразливими до доведення до самогубства через меншу стійкість до психологічного тиску); стать (статистика може вказувати на різницю у сприйнятті та реагуванні на психологічний тиск між чоловіками та жінками); сімейний стан (одружені особи або особи, які перебувають у стабільних стосунках, можуть мати більшу підтримку, в той час як самотні особи можуть бути більш ізольованими). Соціально-економічний статус: освіта (нижчий рівень освіти може збільшувати ризик вразливості до маніпуляцій); професія (особи, які працюють у стресових умовах або мають низький соціальний статус, можуть бути більш схильними до впливу); місце роботи (робоче середовище, яке включає мобінг або дискримінацію, може сприяти психологічному тиску). Психологічний профіль: психічні

розлади (наявність таких розладів може збільшувати ризик вразливості до психологічного тиску); емоційні проблеми (хронічний стрес, депресія або тривожність можуть знижувати здатність особи протистояти маніпуляціям); історія спроб самогубства (попередні спроби можуть бути індикатором підвищеної вразливості). Взаємини з особою-злочинцем: характер взаємин (токсичні або аб'юзивні стосунки можуть сприяти доведенню до самогубства); залежність (матеріальна або емоційна залежність від злочинця може збільшувати ризик маніпуляцій). Обставини, що передували інциденту: конфлікти (сімейні або робочі конфлікти можуть бути каталізаторами для психологічного тиску); погрози (загрози фізичного або емоційного насильства можуть спонукати особу до відчаю); зміни в особистому житті або роботі (втрата роботи, розлучення або смерть близької людини можуть збільшувати вразливість до доведення до самогубства).

Розуміння цих аспектів є ключовим для встановлення мотивів та обставин, які могли спонукати потерпілого до самогубства, а також для визначення відповідальності особи, яка довела до такого акту.

Щодо місця даного злочину, то воно охоплюється не лише місцем вчинення самого самогубства, а й місце приховування слідів злочину та місце, де злочинець вчиняє конкретні дії для схилення особи до вчинення даного діяння, а саме жорстоке поводження, погрози, шантаж тощо.

Для того щоб визначити час вчинення злочину, необхідно враховувати час коли злочинець вчиняв вищеперераховані дії, а саме до вчинення самогубства; час конкретно вчинення самого самогубства потерпілим; час після вчинення суїциду, а саме дії які вчиняє злочинець по відношенню до даного діяння.

Щодо обстановки ситуація має аналогічний характер: її необхідно враховувати до вчинення самогубства, під час та після. Обстановка відображається в навколишньому середовищі, оточуючих тощо.

Отже, для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, притягнення особи до кримінальної відповідальності та запобіганню вчинення нових злочинів даного виду враховувати безліч факторів, проте особливу увагу варто приділяти особі злочинця, особі потерпілого та їх взаємозв'язку між собою, залежності потерпілого від злочинця.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. Кримінальне право та

кримінологія; кримінальний процес і криміналістика. 2015. С. 162-168.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_21

3. Семак С. В. Криміналістична характеристика особи злочинця, який довів матеріально залежного від нього потерпілого до самогубства. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. С. 168. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v6_2023/31.pdf

Ключові слова: доведення до самогубства, криміналістична характеристика, особа потерпілого.

Keywords: incitement to suicide, forensic characteristics, the identity of the victim.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Оперук Віталій Ігорович

*кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Надрага Любомир Ярославович

аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3851

Кримінальне провадження в Україні сьогодні є діяльністю уповноважених суб'єктів, яка постійно вдосконалюється й оновлюється. За своїм змістом та системою кримінальна процесуальна діяльність є складною і формалізованою за певним передбаченим законом порядком. Її відносно автономні частини, сукупність кримінальних процесуальних дій, що спрямовані на вирішення конкретних завдань та характеризуються певними ознаками, складають зміст окремих проваджень.

Із вступом в дію чинного Кримінального процесуального кодексу України в 2012 р. законодавець дав початок формуванню відносин між громадянином чий законні права й інтереси порушувались іншими суб'єктами суспільних відносин і державою, що виступає гарантом забезпечення та механізмом відновлення порушених законних прав та свобод громадян через процесуальну діяльність визначених державних органів і посадових осіб.

Захист законних прав, свобод й інтересів особи є головним завданням держави. Боротьба із таким негативним явищем, як злочинність, є пріоритетним напрямом державних органів та посадових осіб. Саме тоді, коли вчиняється кримінальне правопорушення, держава

бере на себе обов'язок ужити усіх можливих заходів щодо встановлення осіб, що його вчинили, притягнення їх до відповідальності, призначення адекватного покарання, відшкодування заподіяної шкоди та відновлення порушених прав. [1, с. 11-12].

Важливою ознакою державної діяльності є її нормативна урегульованість. Кримінальне провадження передбачає можливість застосування заходів, що у великій частині значно обмежують законні права та свободи особи. Заразом застосування цих заходів примусу має бути законним, обґрунтованим, супроводжуватися можливістю перевірки з боку наглядових і контролюючих інстанцій, наділенням комплексом прав та обов'язків осіб, щодо яких передбачається застосування таких заходів.

Визначення поняття будь-якого явища передбачає дослідження основних його ознак. Не буде винятком кримінальний процес (кримінальне провадження), що є суспільним явищем, яке характеризується певною сукупністю ознак. Насамперед кримінальний процес (кримінальне провадження) – це діяльність спеціальних уповноважених державних органів та посадових осіб (слідчого, оперативних підрозділів, прокурора, слідчого судді, суду, та ін.) [2, с. 17].

Зв'язок між державними органами та посадовими особами з одного боку та іншими суб'єктами, які залучаються у сферу кримінального провадження можна визначити як кримінальними процесуальними правовідносинами. Указана діяльність державних органів і посадових осіб суворо регламентована кримінальним процесуальним законодавством, провадиться у визначеному порядку, тобто має визначену процесуальну форму.

Наступною ознакою кримінального процесу (кримінального провадження) є те, що ця діяльність направлена на вирішення специфічних завдань, які притаманні саме їй. Відповідно до ст. 2 КПК, завданнями кримінального провадження є: захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3].

Загалом кримінальний процес – це діяльність компетентних органів та посадових осіб, а також система кримінальних процесуальних відносин,

правосуддя ж – діяльність тільки суду. Відтак у цій частині правосуддя у кримінальному провадженні – поняття більш вузке, чим кримінальний процес на тих самих стадіях.

Отож, кримінальний процес (кримінальне провадження) – це суворо регламентована нормами кримінального процесуального права діяльність державних органів і посадових осіб щодо досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень з метою виконання специфічних завдань, а також система правових відносин між указаними органами й іншими суб'єктами кримінального судочинства.

Література:

1. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Духенюк та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 774 с.
2. Основи кримінального процесу : навч. посіб. / О. В. Пчеліна, Т. Г. Фоміна, В. В. Романюк, Г. І. Глобенко ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. – Харків : ХНУВС, 2023. – 132 с.
3. Трофименко В. Кримінальне процесуальне провадження: поняття та ознаки / В. Трофименко// Вісник Національної академії правових наук України № 1 (76) 2014: веб-сайт. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6474/1/Trofimenko_169.pdf (дата звернення: 07.05.2024).

ФОРМИ ПРОЯВУ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Оперук Віталій Ігорович

*кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Павула Євген Миколайович

аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3846

Колабораціонізм, або військова й політична співпраця з окупаційним режимом, є частиною російсько-українського протистояння ще з 2014 року. Агресор вкладає чимало зусиль та ресурсів у «м'яку силу» і створення мережі агентів впливу, тому хтось, на жаль, ще до приїзду російських танків був готовий зустріти загарбників «з обіймами». А дехто постав перед вибором співпраці чи протидії окупантам уже опинившись в окупації [1].

Більш гостро дана проблема постала під час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України із захопленням значних територій Північних, Східних та Південних областей України. Частина людей, які опинились в окупації почали проявляти симпатії до окупаційної влади.

Окупанти, які на певний час вдалося захопити території, почали психологічно тиснути на людей, розповідаючи, що «ані здесь навсегда». Все це приправляють різними пропагандистськими байками, скажімо, що ЗСУ здали всіх і здалися, український контрнаступ неможливий і взагалі всі ці землі Україні вже нібито не потрібні. Загарбники заохочували українців брати паспорти РФ, йти працювати в їхню новоспечену адміністрацію, долучатися до створення пропагандистських матеріалів тощо. Водночас, коли виявляється, що закріпитися «навсїгда» не вийшло, то окупанти просто тікають, дбаючи передусім про себе, а доля їхніх дружків-посіпак їх в цей момент мало хвилює. Для українців це злочинці та зрадники, на яких чекає суд, а для росіян – відпрацьований матеріал, про який після виконання задачі геть необов'язково дбати [2].

Саме тому, з початком повномасштабного вторгнення на територію нашої держави, виникла нагальна необхідність у прийнятті змін до Кримінального кодексу України, щоб можна було дати кримінально-правову оцінку діяльності осіб, які співпрацювали з окупаційною владою.

Так, 15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який спрямований на врегулювання одного з найважливіших питань, яке наразі гостро постало перед Україною – питання заборони колабораціонізму.

З цією метою Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму та його форми, а також відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею. Так, колабораційною діяльністю визнається:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

- здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

- передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях [3].

Отже, підводячи підсумок хотілось би відмітити, що внесення змін до Кримінального кодексу України на наш погляд, є досить позитивним, так як дає можливість більш чітко та якісно правоохоронним органам кваліфікувати та відмежовувати колабораційну діяльність від інших протиправних діянь.

Література:

1. Дрьомов С. В. Проблеми законодавчого забезпечення протидії сепаратизму в Україні : аналіт. записка / С. В. Дрьомов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/separatizm-0bc80.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Усі відтінки зради: кого вважати колаборантами та як РФ їх «розводить»: веб-сайт. URL: <https://www.ukrainer.net/kolaboranty/> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність: законодавчі зміни: веб-сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9330-kryminalna-vidprovidalnist-za-kolaboraciinu-diialnist-zakonodavchi-zminy.html> (дата звернення: 29.04.2024).

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Тренба Владислав Сергійович
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня навчальної групи ПБ-22-3
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник: Любавіна Вікторія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3855

Конфлікт інтересів становить серйозну проблему для належного функціонування державних органів та підриває довіру громадськості до влади. Коли в державного службовця виникає ситуація, за якої його приватні інтереси можуть вплинути на об'єктивне та неупереджене виконання ним службових обов'язків, це створює ризики для прийняття незаконних або упереджених рішень в особистих інтересах, а не в інтересах держави та суспільства. Саме тому належне врегулювання конфлікту інтересів у сферах державного управління та служби є надзвичайно важливим питанням, яке потребує ретельного правового регулювання та практичної реалізації відповідних процедур і механізмів.

Конфлікт інтересів – це ситуація, становище, за якого у службової особи виникає приватний інтерес, який суперечить інтересам її служби або інтересам держави.

Законодавство в сфері конфлікту інтересів має багато неточностей та прогалин, які дозволяють новим правопорушенням трапитись, серед яких:

Слово «Суперечність» допускає існування приватного інтереса у службовій діяльності, допоки він не суперечить службовому.

Саме недоведеність суперечностей між приватним та службовим інтересом відіграє ключову роль при прийнятті судом рішень, що ускладнює покарання осіб за правопорушення у даній сфері, що у той же час, перешкоджає забезпеченню принципу невідворотності відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Приватний інтерес нечітко окреслений в ЗУ «Про запобігання корупції», що зводиться до суб'єктивного сприйняття поняття від особи до особи та призводить до правопорушень службовцями, які не розуміють що є конфліктом інтерес і що ні [2].

Не всі антикорупційні несуть за собою відповідальність. Наприклад, порушення обмежень після припинення повноважень особи не несуть за собою відповідальності. Неможливо застосувати дисциплінарну відповідальність до осіб, які вже припинили повноваження, а адміністративна відповідальність не передбачена.

Тривалий час суспільство висловлює недовіру до правоохоронних органів, так як все частіше відбуваються правопорушення в цій сфері, що ставить під сумнів добросовісність та неупередженість посадових осіб. Недовіра суспільства: становить велику проблему, так як все менше осіб зацікавлені у активній участі в політичному житті суспільства, призводить до небажання людей співпрацювати з органами влади та часто породжує у населення правовий нігілізм [1].

Важливим елементом добросовісності є дотримання суддею обов'язків щодо застосування заходів для запобігання виникненню реального або потенційного конфлікту між приватними інтересами та службовими повноваженнями, утримуватися від дій та ухвалення рішень в умовах реального конфлікту інтересів, які є загальними для всіх осіб, наділених владними повноваженнями на виконання державних функцій або функцій місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції») [2].

Існуючі механізми врегулювання конфлікту інтересів виявилися недієздатними в умовах реального конфлікту інтересів. Так, в ч.2 ст. 35 ЗУ «Про запобігання корупції» міститься загальне правило, згідно яким, у разі виникнення конфлікту інтересів у особи, яка входить до колегіального органу, вона не має права приймати рішення у цьому органі [2]. Однак, відповідно до статті 100 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” відвід члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, проти якого свідчать факти про конфлікт інтересів, не є

безумовним – рішення про відвід ухвалюється більшістю голосів членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які беруть участь у засіданні [3, 4].

Таким чином, на практиці трапляються ситуації, коли самі судді, які приймають рішення, також мають приватний інтерес щодо цього рішення, що породжує конфлікт інтересів щодо конфлікту інтересів.

Водночас, згідно ч. 1 ст. 35 ЗУ "Про запобігання корупції", правила врегулювання конфлікту інтересів, зокрема у діяльності суддів, визначаються ЗУ "Про судоустрій і статус суддів". У п. 6 ч. 8 ст 133 ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" визначено, що контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, голови Державної судової адміністрації України чи його заступників покладається на Раду суддів України [2, 4]. Також вона приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності цих осіб. Таким чином, ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" передбачив повноваження Ради суддів України зі здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів та врегулювання позапроцесуального конфлікту інтересів у їхній діяльності [3, 4].

При цьому, встановлюючи особливості врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, ні ЗУ "Про запобігання корупції", ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" не передбачають повноважень Ради суддів України щодо надання суддям пояснень стосовно наявності/відсутності в їхній діяльності реального або потенційного конфлікту інтересів, що може перешкоджати об'єктивності та неупередженості при прийнятті рішення, або взагалі призвести до прийняття рішення без наявного складу правопорушення (конфлікту інтересів). Натомість ЗУ "Про запобігання корупції" (ч. 5 ст. 28) передбачає, що у разі існування в особи сумнівів щодо наявності у неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за поясненнями до територіального органу Національного агентства [2, 3].

Отже, конфлікт інтересів – це ситуація, коли в особи є приватний інтерес, який може вплинути на неупереджене та об'єктивне виконання нею службових обов'язків. Розрізняють тимчасовий (разовий) та постійний (тривалий) конфлікт інтересів.

Тимчасовий конфлікт інтересів може бути врегульований самим службовцем через усунення обставин конфлікту, повідомлення керівника, самовідвід від прийняття рішень колегіальним органом. Керівник може провести розслідування, доручити завдання іншій особі, заборонити підлеглому участь у засіданнях з відповідних питань.

Постійний конфлікт інтересів вимагає жорсткіших заходів з боку керівництва: позбавлення службовця приватного інтересу, усунення від

прийняття рішень, обмеження доступу до інформації, перегляд службових повноважень, забезпечення зовнішнього контролю, переведення на іншу посаду або звільнення. При майновому конфлікті службовець має самостійно позбутися відповідного інтересу.

Належне врегулювання конфлікту інтересів є запорукою неупередженості та об'єктивності службовців під час виконання ними службових обов'язків в інтересах держави та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Каб. Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>.
2. «Про запобігання корупції» : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Конфлікт інтересів у діяльності суддів: особливості врегулювання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/konflikt-interesiv-u-diynalnosti-suddiv-osoblivosti-vregulyuvannya.html>.
4. «Про судоустрій і статус суддів» : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 347 КК УКРАЇНИ

*Хворостяна Олександра Олександрівна
Таращанський технічний та
економіко-правовий фаховий коледж*

*Науковий керівник: Голобородько Н.В.
викладач юридичних дисциплін,
Таращанський технічний та
економіко-правовий фаховий коледж*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3867

Однією з передумов становлення України як правової держави, здатної утверджувати права й свободи людини, захищати її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпеку, є створення таких умов функціонування вітчизняної правоохоронної системи, за яких її представникам гарантується можливість виконувати свої повноваження без будь-якого незаконного стороннього впливу. Важливою складовою цієї системи є кримінальна відповідальність за знищення або

пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу, вчинене у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, підстави якої в чинному законодавстві містить ст. 347 Кримінального кодексу України. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347 КК, виражена вказівкою на два альтернативні види протиправної поведінки – відповідно, знищення та пошкодження предмета кримінального правопорушення. Основною ознакою є суспільно небезпечне діяння, яке виражається у знищенні або в пошкодженні предмета правопорушення. Діяння має відповідати сукупності ознак, які надають йому кримінально-правового значення, тобто бути конкретним, усвідомленим і вольовим актом поведінки людини, суспільно небезпечним та протиправним) У структурі зазначеного кримінального правопорушення основним компонентом є посягання на авторитет правоохоронних органів, нормальну і правильну службову діяльність правоохоронця, а заподіяння майнової шкоди суб'єкту правоохоронних відносин через знищення або пошкодження майна – це діяння, яке забезпечує винному посягання на зазначений об'єкт. По суті, в цьому випадку таке пошкодження виступає своєрідним «засобом» посягання на авторитет і нормальну діяльність правоохоронців

А. В. Сакур наголошує, що кримінальній відповідальності за бездіяльність у даному випадку можуть підлягати лише такі особи, які зобов'язані були й мали можливість запобігти руйнуванню майна працівника правоохоронного органу. Знищення (пошкодження) майна працівника правоохоронного органу також може виражатися в суспільно небезпечному діянні, що фактично складається з кількох актів злочинного руйнуючого впливу на предмет, тобто набувати вигляду продовжуваного кримінального правопорушення (згідно із ч. 2 ст. 32 КК). Під знищенням майна розуміють приведення його в повну непридатність, що виключає можливість використання його за призначенням, а під пошкодженням – зменшення його господарської цілості, яка може бути відновлена ремонтом (реставрацією) пошкодженого майна. Подібна думка висловлена Пленумом Верховного Суду України, який в п. 13 Постанови «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» знищення майна характеризує як приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у не придатний для використання за цільовим призначенням стан.

В. І. Бояров вказує, що знищення означає приведення майна в повну непридатність, що виключає його використання за цільовим

призначенням. Пошкодження ж передбачає погіршення якості, цінності предметів. При цьому майно продовжує існувати, але ушкодження ускладнюють його цільове використання. Особливість знищення полягає в тому, що річ не може бути відновлена шляхом ремонту або реставрації і повністю виводиться з господарського обігу. Тому для правильної кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 347 КК та визначення ступеня небезпеки вчиненого важливими є критерії відмежування знищення від пошкодження. Як свідчить аналіз наукової літератури, таким критерієм, є відносність негативних змін у предметі злочину – відворотність або тимчасовість шкоди.

Отже, зміст суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 347 КК: знищення майна працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів – це зумовлений виконанням вказаним працівником службових обов'язків суспільно небезпечний та протиправний руйнуючий вплив на його майно чи майно його близьких родичів, а так само невжиття заходів до збереження вказаних предметів, що здатне привести до припинення їх фізичного існування або незворотно виводить їх із господарського обігу. Пошкодження майна працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів – це зумовлений виконанням вказаним працівником службових обов'язків суспільно небезпечний та протиправний руйнуючий вплив на його майно або невжиття заходів до його збереження, що частково або тимчасово перешкоджає можливості користуватися ним за його цільовим призначенням.

Література:

1. Гладкова Є. О. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів : науково-методичні рекомендації / Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016.
2. Горбунов В. А. Особливості кримінально-правової оцінки знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу з урахуванням предмета злочину / В. А. Горбунов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2011.

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

**МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО
ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Корнієнко Анна Ігорівна
студентка 2 курсу магістратури Інституту права,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник: Ковалко Наталія Миколаївна
доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри
фінансового права, Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3860

Актуальність теми даної роботи зумовлена тим, що у сучасних умовах, в період дії воєнного стану в Україні, процеси глобалізації та відродження національної економіки за рахунок залучення інвестицій і встановлення чіткого, стабільного та прозорого правового регулювання державного фінансового стимулювання інвестиційної діяльності набувають вирішального значення.

Чинники та механізми, що керують умовами і впливають на інвестиційні рішення у господарській діяльності, класифікуються на три основні категорії: макроекономічні, які формують загальний економічний контекст для інвестицій; мікроекономічні, що впливають на інвестиції у певні сектори або види діяльності, визначаючи їх специфічні аспекти; та інвестиційні, які координують дії інвесторів, сприяючи оптимальному інвестиційному процесу.

Основними нормативно-правовими актами у державному регулюванні інвестиційної діяльності можна назвати Податковий та Господарський кодекси України, Закони України: «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про іноземні інвестиції», «Про інститути спільного інвестування», «Про приватизацію державного

і комунального майна», «Про державно-приватне партнерство» та інші.

Аналіз зазначених законодавчих актів, виявив ключові напрями та механізми регулювання інвестиційної діяльності, що включає:

- диференційоване оподаткування, податкові ставки і пільги, залежно від цільового використання прибутку;
- зниження податкової бази шляхом вирахування інвестицій із суми доходу, що оподатковується;
- надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв [1];
- встановлення пільг для залучення іноземних інвестицій в економіку країни та уникнення подвійного оподаткування [3];
- тимчасове звільнення від податків для виробників експортних або імпорто-заміщувальних товарів, а також товарів стратегічного значення;
- державні замовлення для підприємств, що виробляють продукцію згідно з міжнародними стандартами;
- дієві механізми захисту інвестицій шляхом їх страхування [1];
- проведення кредитної та амортизаційної політики, у тому числі шляхом прискорення амортизації основних фондів;
- проведення політики роздержавлення та приватизації [1];
- регулювання використання земель, водних інших природних ресурсів [1];
- виконання державної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва [2, с. 267];
- розвиток державно-приватного партнерства, фондового ринку та інші.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
2. Державне регулювання економіки: підручник / І. Р. Михасюк, А. Ф. Мельник, М. І. Крупка, З. М. Залога ; за ред. І. Р. Михасюка. 2-ге вид., випр. і допов. К.: Атіка, Ельга-Н ; Львівський національний університет ім. І. Франка, 2004. 592 с.
3. Гуменна К. Р. Систематизація інвестиційного законодавства України // Демократичне врядування. 2013. № 12. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik12/fail/Gumenna.pdf> (дата звернення: 02.05.2024).

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА НА ПРАКТИЦІ

Маркуш Карина Ігорівна
студентка, Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Щербина Богдан Сергійович
кандидат юридичних наук, Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3845

З метою надання кожному, хто виявить зацікавленість у наведеній тематиці, інформації, у Конституції України у ч. 2 ст. 50 закріплено, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Так як норми Конституції не можуть бути перевантажені інформацією та є нормами прямої дії, то це положення більш детально розкрито у спеціальних нормативно-правових актах.

Як-от, Закон України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон № 2939-VI), згідно із яким доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації та надання інформації за запитами на інформацію. Разом з цим, доступ до публічної інформації, відповідно до цього Закону, здійснюється з урахуванням принципів прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень і вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до Закону № 2939-VI, крім обмежень, встановлених законом. Важливою для нас нормою Закону № 2939-VI є те, що інформація про стан довкілля не може бути конфіденційною. Поряд з цим, Закон України «Про інформацію» вказує, що інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Тобто, така інформація не тільки не є конфіденційною, а і не може бути таємною чи службовою.

Варто також звернутись до статті 3 Закону № 2939-VI, у якій висвітлено гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації. Такими є: максимальне спрощення процедури подання запиту та отримання інформації; доступ до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійснення

парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридична відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Важливо зазначити, що за ненадання доступу до інформації, на яку особа має право (тобто, така інформація не є таємною чи службовою) передбачено дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальності.

Звісно, що *Закон № 2939-VI* є універсальним для усіх галузей, однак варто також звернутись до екологічного законодавства. Царем серед усіх законів екологічного спрямування є саме *Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»* (далі – *Закон №1264-XII*) [1]. Звісно, що у статті 9 про екологічні права громадян України зазначено право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених раніше (про них ми зазначали у контексті Закону «Про доступ до публічної інформації»). Статтею 25 цього Закону уточнено що саме є джерелами екологічної інформації. Тотожні статті наявні також у *ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля»*, *«Про місцеве самоврядування»* та у *Положенні про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища*, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 01.11.2005 №397.

Не можемо і дорікати на правовий вакуум у сфері міжнародних правових актів, підписантами яких є Україна. Верховна Рада України, дотримуючись вимог Конституції України, законом № 832-XIV від 06.07.1999 ратифікувала Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [2]. Нам вона більш відома саме як *Орхуська Конвенція*. Ратифікувавши дану Конвенцію, Україна зобов'язалась, щоб у межах національного законодавства процедури надання громадськості екологічної інформації були прозорими, а екологічна інформація - легкодоступною. Вважаю, що цих вимог Україна дотримується, адже маю досвід звернення за такою інформацією. Справді, за умови чіткого формулювання про вид необхідної інформації та подання запиту до уповноваженого органу, який є розпорядником такої інформації, відповідь не забариться. Крім того, Міністерством екології та природних ресурсів України 17 грудня 2012 року був виданий наказ №659 щодо затвердження *Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації)* [3]. Базовий план апроксимації законодавчих актів ЄС

згідно з переліком додатка ХХІХ до Глави 6 Частини V проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС містив *Директиву 2003/4/ЄС* про доступ громадськості до екологічної інформації [4]. Відповідно до цієї Директиви, у ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про інформацію» повинні були погодити визначення екологічної інформації із Директивою 2003/4/ЄС та Орхуською Конвенцією.

Що ж до судової практики у цій сфері, відповідно до рішень Європейського суду з прав людини, які є джерелом права в Україні, зокрема в рішенні по справі "Гримковська проти України" від 21 липня 2011 року, визнавалося таким, що підпадає під захист Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод *порушення права на участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань* як процесуальної гарантії забезпечення прав, закріплених у статті 8 Орхуської Конвенції [5].

Цікавою є справа №809/179/17 від 21 лютого 2017 р., в якій Івано-Франківський окружний адміністративний суд розглядав декілька питань, а саме: чи є суб'єкт господарювання розпорядником публічної інформації (в нашому випадку – екологічної), чи становить запитувана публічна інформація суспільний інтерес та як це визначити, чи може запитуватись інформація, якщо ще немає негативних наслідків. Відповідь на усі питання є ствердною. Суд дійшов висновку, що позов ОСОБА_1 до Фермерського господарства "Гордійчук Ігор Григорович" належить задовольнити повністю: визнати протиправними дії Фермерського господарства "Гордійчук Ігор Григорович" щодо відмови позивачу в задоволенні запиту на інформацію від 07 грудня 2016 року, оформлену листом від 09 грудня 2016 року, та зобов'язати відповідача надати ОСОБА_1 інформацію на запит на отримання публічної інформації від 07 грудня 2016 року [6].

Також, Верховний Суд 1 листопада 2019 року опублікував Дайджест судової практики Верховного Суду у спорах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав. Одна із справ стосувалась саме спорів, що виникають у відносинах із забезпечення доступу до екологічної інформації. Суть справи полягала в тому, що розпорядник інформації, що стосується діяльності підприємства, яке негативно впливає на довкілля, не може ухилитися від її надання, покликаючись на свою статутну діяльність, якою, на його думку, обмежується обсяг його підзвітності/публічності як розпорядника інформації [7].

Варто зазначити, що навіть в умовах воєнного стану право на вільний доступ до екологічної інформації не може бути обмежено, а така інформація – засекреченою. Така позиція пояснюється, зокрема, негативним прикладом приховування інформації радянською владою про аварію на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року. Наслідком такого

приховування стало масове опромінення громадян, які знаходились в зоні ураження, та не знали про необхідність евакуації.

Отже, підсумовуючи вищенаведену інформацію, можемо стверджувати, що право на доступ до публічної інформації, а саме екологічної, в Україні реалізується належним чином. Варто визнати те, що, на жаль, процедура захисту порушених прав є досить складною.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України в редакції від 01.01.2021 № 1264-XII, // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06.07.1999 № 832-XIV// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-14#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України в редакції від 17.12.2012 № 659 «Щодо затвердження Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації)». *Ліга Закон*. URL: <https://ips.liga-zakon.net/document/FIN81968> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Додаток ХХХ до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf (дата звернення: 10.04.2024).
5. Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text (дата звернення: 10.04.2024).
6. Постанова у справі №809/179/17 від 21 лютого 2017 р. Івано-Франківського окружного адміністративного суду. *Закон онлайн*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/65035671> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Дайджест судової практики Верховного Суду у спорах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав. *Ліга Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00367> (дата звернення: 10.04.2024).

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Омельян Максим Валерійович
аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет
ORCID: 0000-0002-2095-0754

Науковий керівник: Мамка Григорій Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
Державний податковий університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3858

Сучасний стан структури злочинності в Україні характеризується тим, що складається зі значної частини злочинів, які вчинені у господарській сфері. Показник господарських злочинів сягає 20,5% у загальній структурі економічної злочинності. Більша частина таких злочинів, приблизно 80%, вчинені у бюджетній сфері, агропромислового і паливно-енергетичному комплексах або ж у сферах приватизації, банківської і зовнішньоекономічної діяльності, високих технологій та інтелектуальної власності [1].

До найбільш криміналізованих сфер господарської діяльності слід віднести: кредитно-фінансову, банківську та бюджетну системи, сферу підприємництва, сферу використання фінансових ресурсів і обігу цінних паперів, споживчу сферу, сферу приватизації державного та комунального майна.

Здійснення злочинів у сфері господарської діяльності з корисливою метою відбувається у 100% випадків та з використанням державних і приватних бізнесових структур господарської діяльності у 60% [1].

Науковці стверджують, що у державі є всі передумови для того, щоб використовувати кредитно-фінансові, правові та інфляційні економіко-управлінські технології в якості інструментів антисоціального перерозподілу власності. Слід зазначити, що криза економіки у загальному та її кримінальні прояви взаємно підсилюють та збільшують негативні наслідки і загрози щодо економічної безпеки та національної безпеки в цілому.

Найбільші кримінологічні дослідження господарської злочинності зробили такі зарубіжні вчені, як: Г.Манхейм 1965 рік, Г.Ньюмен 1958 рік, П. Й. Шнайдер 1987 рік, М. Клиnard 1979 рік, Г.Кайзер 1980 рік,

Г.Едельхертц 1970 рік. Засновником теорії економічної або ж господарської злочинності поправу вважають американського кримінолога Е. Сатерленда, який у 1939 році був першим, хто здійснив систематизоване дослідження щодо злочинності корпорацій. Його концепція акцентувала увагу на обставині, що суб'єктами найбільш небезпечних економічних злочинів є ті особи, що займають високе соціальне становище у сфері бізнесу, та вчиняють злочини у процесі професійної діяльності в інтересах юридичних осіб та власних інтересах [5]. Визначення злочинності, що пов'язане з господарською діяльністю) також розглядали західні вчені, серед яких були: Г. Блох, Паккард, Г. Гайс, Р. Мілс, Г. Маннхейм.

У західній кримінологічній науці існує три основоположні підходи щодо визначення злочину у сфері господарської діяльності: за типом злочинця наприклад, злочин, що вчиняють особи з високим рівнем доходів; за типом злочину – такі суспільно-небезпечні діяння, що вчинені керівниками корпорацій; за механізмом вчинення – шляхом обману, зловживання довірою, корупції, використання різних фінансових інструментів.

До безумовних виявів злочинності у сфері господарської діяльності, західні кримінологи виділяють:

- кримінальне банкрутство;
- різні форми шахрайства комп'ютерне, з кредитними картами, у сфері обігу цінних паперів, страхове;
- відмивання коштів;
- ухилення від сплати податків.

На думку провідного вченого Г. Кайзера «господарські злочини» є поняттям, що за своє суттю є близьким до категорії «економічні злочини» [2]. Тлумачення зазначеної злочинності також пропонує німецький професор Ганс Йоахим Шнайдер. Автор зазначає: «Господарська злочинність спрямована як проти підприємств (зловживання довірою, саботаж, виробництво неякісних товарів), так і проти споживачів та працівників підприємств (порушення правил охорони праці). Крім того, зазначені злочини вчиняються підприємствами проти конкурентів (порушення правил конкурентної боротьби, промислове шпигунство), окремими підприємствами проти держави (одержання субсидій обманним шляхом) чи декількома підприємствами спільно проти економічної системи (відмова дотримуватись правила конкуренції), а також проти суспільства в цілому (забруднення повітря і води). Для господарської злочинності в ринковому суспільстві характерне

використання вільної конкуренції для нелегальних маніпуляцій і метою випередження своїх суперників у створенні передумов для одержання майнової вигоди». Такі заборонені та майже невловимі махінації можуть передбачати обмеження та навіть повне припинення вільної конкуренції [3].

Однією із головних передумов для ефективно організації запобігання цим правопорушенням є розуміння щодо поняття і змісту злочинів у сфері господарської діяльності. На сучасному етапі не існує чіткого загальноприйнятого кримінально-правового і кримінологічного визначення поняття злочинів у сфері господарської діяльності, не дивлячись на широке використання терміну у науковому обігу. Науковці мають різні думки з цього приводу, пропонуючи власні тлумачення цієї категорії.

Міжнародна поліцейська енциклопедія, визначення поняття «господарські злочини», пояснює, певною сукупністю злочинів, які вчинені в сфері господарської діяльності особами у зв'язку з приналежністю к цій діяльності, та які посягають на власність, інтереси споживачів, партнерів, конкурентів та держави, а також на порядок управління економікою в різних галузях господарства [4].

До злочинів у сфері господарської діяльності слід віднести такі суспільно-небезпечні діяння, відповідальність за які передбачено КК України та які безпосередньо посягають на встановлений господарський порядок в Україні. Господарський порядок як родовий об'єкт цих злочинів є сукупністю суспільних відносин, що формуються на базі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. Господарська діяльність реалізується у сфері суспільного виробництва, тобто споріднена зі сферою публічних інтересів, у зв'язку з цим держава має нести відповідальність перед суспільством за забезпечення необхідними матеріальними благами, що створені у процесі господарювання.

З метою дотримання і забезпечення встановленого господарського порядку функціонує певна система впорядкування, стабілізації та відтворення встановлених суспільних відносин у відповідній сфері, що має реалізовуватися, та охоронятися нормативно-правовими заходами.

Під терміном «господарські злочини» в основному, розуміють галузеву економічну злочинність, яка передбачає сукупність злочинів, що посягають на відносини у сфері господарської діяльності, у

промисловості, сільському господарстві та їх підгалузях. Професор В. В. Сташис вважає: «Господарські злочини – це злочини, які безпосередньо посягають на інтереси народного господарства або завдають шкоди нормальному розвитку окремих його галузей, і відповідно до цього наводить їх класифікацію» [5].

Господарювання у загальному прояві передбачає певну діяльність суб'єктів у сфері суспільного виробництва, що спрямована на виготовлення й реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, які мають цінову визначеність [1]. Хоча, законодавець застосував термін і «підприємництво», яким визначає самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюють суб'єкти господарювання, з метою досягнення економічних та соціальних результатів і одержання прибутку [1]. Саме тому категорії «господарська діяльність» і «підприємництво» багато в чому збігаються у своєму змісті, але при цьому підприємництво розглядають лише як форму здійснення господарської діяльності, тому питання щодо визначення поняття господарських злочинів, їх родового об'єкту і класифікації, відносять в юридичній літературі до числа дискусійних.

На підґрунті вищезазначених праць, правових теорій і дефініцій, підсумовуючи, можна визначити, що господарські злочини є одним із видів загальної злочинності та представляють собою складні, системні та негативні соціальні явища, які полягають у злочинних діях або ж бездіяльності певних суб'єктів економічних відносин, осіб, які втручаються в економічні відносини, які реалізують службові повноваження у сфері управління державним, колективним чи приватним майном.

Однією із головних ознак господарських злочинів є той факт, що їх суб'єктом може бути лише та особа, яка безпосередньо виконує господарські функції або ж залучена у систему зв'язків і відносин, на які ці злочини зазіхають. Тому, до господарських належать злочини, які вчиняють суб'єкти економічної діяльності: засновники, власники і керівники суб'єктів господарювання, управлінський склад компаній, тобто усі ті, хто вирішують управлінські питання щодо бізнесу. Такий підхід дає змогу визначити чітку межу для обліку й аналізу всієї злочинності, виключаючи певний ступінь суб'єктивізму, а також сконцентрувати увагу саме на злочинності у сфері господарської діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Кайзер Г. Кримінологія. Введення в основу / переклад з німецької Балакіна В. Д.: Юрид. літ., 1979. С. 293-294.
3. Шнайдер Г. Й. Кримінологія / переклад з німецької.; під. заг. ред. Л. О. Іванова., 1994. С. 44.
4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Атіка, 2007. Т. IV. 968 с.
5. Сташис В. В. Господарська злочинність по радянському праву: науковий підручник / Харків., 1971. С. 4.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Петрова Наталія Олександрівна
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри міжнародних відносин,
студентка 1 курсу магістратури освітньої
програми «Стале сільське господарство та продовольча безпека»,
Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3857

Органічне виробництво та торгівля органічною продукцією є перспективними напрямками для України, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях навіть попри війну. Відповідно до «звіту Європейської Комісії у 2022 році Україна посіла третє місце зі 125 країн світу за обсягами імпортованої органічної продукції до Європейського Союзу у порівнянні з 2021 роком» [1]. Серед нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері органічного виробництва, маркування та обігу слід вказати Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII (далі – Закон № 2496-VIII), який був прийнятий зі врахуванням необхідності наближення українського законодавства до правил Європейського Союзу (далі – ЄС) та зі врахуванням загальноприйнятих світових тенденцій. Так, для того, щоб продукція мала статус органічної, необхідно дотримуватися встановлених правил під час вирощування, виробництва. Діяльність щодо вирощування, виробництва такої продукції повинна бути обов'язково

сертифікованою, відповідати вимогам законодавства. Відповідно загальних вимог, які, зокрема, зосереджені в ст. 14 Закону № 2496-VIII, під час органічного виробництва забороняється використання генетично-модифікованих організмів, синтетичних речовин, агрохімікатів, пестицидів, антибіотиків, гормональних препаратів, стимуляторів росту, застосування транквілізаторів, стимуляторів росту та гормонів; забороняються методи, що завдають тваринам болю [2]. Проведення сертифікації органічного виробництва, обігу органічної продукції в Україні здійснюється на підставі Закону № 2496-VIII та Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1032, відповідно до яких оператори, як суб'єкти ринку органічної продукції зобов'язані виробляти та реалізовувати органічну продукцію за наявності сертифіката, що є документальним підтвердженням відповідності органічного виробництва та/або обігу органічної продукції вимогам законодавства в означеній сфері. Даний сертифікат видається органом сертифікації на 15 місяців, що є строком його дії. Оператори при цьому зобов'язані проходити сертифікацію щорічно, під час якої органи сертифікації обов'язково здійснюють виїзну перевірку для встановлення відповідності процесу виробництва продукції та її обігу вимогам органічного законодавства. Відповідно до ст. 27 Закону № 2496-VIII, «оплата послуг з проведення сертифікації органами сертифікації здійснюється на договірних засадах» [2]. Тобто, фіксованої вартості за проведення сертифікації органічного виробництва не встановлено. Міністерство аграрної політики та продовольства України (далі - Мінагрополітики) вносить оператора органічного виробництва, обігу до Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (далі – Реєстр операторів). Таким чином, споживачу можна здійснити перевірку чи належить виробник сільськогосподарської продукції до оператора органічного виробництва. Дана інформація повинна знаходитися в Реєстрі операторів на офіційному веб-сайті Мінагрополітики, перебувати у вільному цілодобовому і безоплатному доступі [3].

Перелік акредитованих вітчизняних органів сертифікації відповідно до Закону України "Про акредитацію органів з оцінки відповідності" у сфері органічного виробництва, обігу продукції містяться в Реєстрі органів сертифікації, держателем якого є Мінагрополітики. Наразі відповідно до вимог вітчизняного законодавства в Реєстрі органів сертифікації міститься один акредитований орган сертифікації – це Товариство з обмеженою відповідальністю "Органік Стандарт" [4]. Разом з тим, відповідно до ст. 29 Закону № 2496-VIII, визнаються сертифікати,

що засвідчують органічне виробництво, обіг органічної продукції згідно із законодавством іншим, ніж законодавство України. При чому, такий іноземний сертифікат визнається в Україні з метою імпорту або експорту органічної продукції у випадку, якщо він виданий органом іноземної сертифікації, що внесений до Переліку органів іноземної сертифікації, який в свою чергу ведеться Держпродспоживслужбою в електронному вигляді з використанням власної матеріально-технічної бази шляхом його оприлюднення на офіційному веб-сайті [5; 6].

Виробники сільськогосподарської продукції, що займаються органічним виробництвом, безумовно, потребують державної підтримки. Звісно, державою передбачена такого роду підтримка за рахунок бюджету. Один з напрямів державної підтримки виробників органічної продукції це часткова компенсація сертифікації. Так, відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», в межах державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції передбачається відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва [7]. Окрім того, в межах наявності публічних ресурсів передбачається також державна підтримка й на регіональному рівні. Так, у 2024 році Програмою розвитку агропромислового комплексу Сумської області на період до 2027 року, передбачено часткове відшкодування витрат на проведення сертифікації органічного виробництва. Надання такої фінансової підтримки на проведення сертифікації органічного виробництва передбачається на безповоротній основі суб'єктам господарювання в розмірі 60 відсотків понесених витрат за період з 01 жовтня попереднього року до 30 вересня поточного року (але не більше 20 тисяч гривень на рік для одного оператора) [8]. Окрім того, компенсація органічної сертифікації може надаватися шляхом надання грантів від міжнародних організацій та через інші міжнародні проекти. Здешевлення вартості сертифікації також може бути у разі збільшення кількості вітчизняних органів сертифікації.

Таким чином, поряд з потенціалом для удосконалення вітчизняного законодавства, останні зміни до нього вказують на поступове наближення до світових та європейських стандартів виробництва, обігу органічної продукції.

Література:

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://minagro.gov.ua/naprjamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>
2. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#n610>

3. Порядок ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2020-%D0%BF#Text>
4. Реєстри у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reiestry-u-sferi-orhanichnoho-vyrobnytstva-obihu-ta-markuvannia-orhanichnoi-produktsii>
5. Порядок ведення Переліку органів іноземної сертифікації: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 26 травня 2020 року № 985. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0506-20#Text>
6. Перелік органів іноземної сертифікації. Офіційний сайт Держпродспоживслужби. URL: <https://dpss.gov.ua/bezpechnist-harchovih-produktiv-ta-veterinarna-medicina/perelik-organiv-inozemnoyi-sertifikaciyi>
7. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
8. Департамент агропромислового розвитку. Про сертифікацію органічного виробництва. URL: <https://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/golovna-storinka/2417-pro-sertyfikatsiyu-orhanichnoho-vyrobnytstva>

**ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ У ЕКСПЕРТИЗИ ПАТЕНТНИХ ЗАЯВОК**

Михайленко Михайло Вікторович
аспірант, Науково-дослідний
інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук, м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0008-6922-4658

Науковий керівник: Кодинець Анатолій Олександрович
доктор юридичних наук, професор

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3854

З розвитком сучасних інформаційних технологій, в тому числі технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) беззаперечним фактом є постійне пришвидшення інноваційної діяльності у світі та, зокрема, в Україні. В свою чергу, найефективнішим способом захисту прав на об'єкти промислової власності є їх реєстрація та отримання відповідних охоронних документів. Проаналізувавши інформацію щодо кількості поданих заявок на отримання патентів у світі за 2015-2022 рік, можна побачити, що наявне постійне зростання кількості патентних заявок. Якщо у 2015 році, було подано 2.886.660 заявок, то станом на кінець 2022 року їхня кількість зросла до 3.457.400, що становить 19.76% [1]. Дана тенденція актуальна і для України, оскільки тільки за перше півріччя 2023 року кількість заявок на винаходи і корисні моделі зросла на 16.2% та 70,5% відповідно [2]. Необхідність складання таких заявок для заявників, а також розгляд їх уповноваженим органом вимагають великих витрат часу та ресурсів і для оптимізації цих процесів вважаємо доцільним розглянути можливість використання технологій ШІ.

Під час аналізу публікацій з питання використання технологій ШІ у процесі складання, подання та експертизи заявок на отримання патентів нам не вдалося виявити праць українських вчених. Проте, дане питання досліджувалось багатьма закордонними вченими, зокрема, Jelena Pribic [3], Kathy Van der Hertten [4], Emna Chikhaoui, Saghir Mehar [5].

Проаналізувавши праці вищенаведених вчених можна виділити наступні процеси, які можуть бути оптимізовані за допомогою використання технологій ШІ.

Процес складання патентної заявки. Даний процес є кропітким та багатоетапним, а допущення помилки при складанні заявки призведе до визнання заявки неподаною. Перевагою використання технологій ШІ при складанні заявки є те, що за їх допомогою можна максимально спростити та вдосконалити процес аналізу інших патентних заявок, а також дослідження та перевірки поточного рівня техніки та промислової придатності. Дані технології можуть набагато швидше та ефективніше обробляти великі обсяги інформації, а також виключають можливість допущення помилок через втому чи неуважність. Крім цього, на думку Jelena Pribic, технології ШІ також будуть ефективним інструментом для більш якісного складання формули винаходу, що суттєво збільшує ймовірність прийняття позитивного рішення про державну реєстрацію винаходу [3].

Процес категоризації документів та проведення формальної експертизи. Після отримання документів, які входять до складу патентної заявки, орган експертизи спочатку повинен їх зареєструвати, розсортувати та проаналізувати на відповідність законодавчим вимогам щодо оформлення. Ця діяльність може бути суттєво автоматизована та вдосконалена з використанням технологій ШІ, оскільки наразі вони досить точно можуть розпізнавати та розуміти інформацію, яка міститься в документах. Крім того, сучасний рівень розвитку технологій ШІ дозволить надзвичайно швидко та точно розподілити всі документи заявки до відповідних категорій, що полегшить подальшу роботу з ними.

Процес проведення кваліфікаційної експертизи. Встановлення відповідності винаходу умовам патентоздатності вимагає глибокого аналізу документів заявки і займає найбільше часу. Відповідно до дослідження проведеного Японським патентним відомством, експерти витрачають близько 40% свого часу на проведення пошуку за рівнем техніки та перегляд результатів [4]. Використання сучасних пошукових та аналітичних потужностей технологій ШІ (які базуються, зокрема, на машинному навчанні та розпізнаванні мови), загалом призведуть до суттєвого пришвидшення та полегшення кваліфікаційної експертизи, зокрема, аналізу новизни [5]. Вартим уваги також є алгоритмічність та послідовність дій технологій ШІ. Дані фактори сприятимуть зменшенню помилок, які допускаються при проведенні кваліфікаційної експертизи і, відповідно, підвищать загальну якість патентів.

Переконливі результати були отримані в рамках проєкту Американського хімічного товариства та Національним інститутом промислової власності Бразилії. В рамках цього проєкту, зокрема, завдяки широкому впровадженню технологій ШІ в процес розгляду патентних заявок були досягнені такі результати:

1. Скорочення часу на проведення експертизи на 50%;
2. 77% всіх оброблених національних заявок потребували менше часу на пошук експерта;
3. 29% всіх опрацьованих національних заявок майже не потребували додаткового пошуку або не потребували його взагалі;
4. Підвищення продуктивності сприяло скороченню нерозглянутих заявок на 80% [7].

Таким чином, використання технологій ШІ у процесі складання, подання та експертизи заявок на отримання патентів потенційно призведе до суттєвого спрощення, оптимізації та підвищення якості даних процесів. Це, в свою чергу, дозволить винахідникам більш оперативно отримувати захист на їхні винаходи, а державним установам скоротити витрати та пришвидшити розгляд патентних заявок. З огляду на вищенаведене, вважаємо доцільним поглиблене дослідження даного питання українськими вченими, а також розробку методів для подальшого впровадження технологій ШІ в систему розгляду патентних заявок в Україні.

Список використаних джерел:

1. World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. November 2023. URL: https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html (дата звернення: 10.05.2024).
2. Інтелектуальна власність у цифрах: IP офіс публікує основні показники діяльності за перше півріччя 2023 року. Державна система правової охорони інтелектуальної власності. 2023. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/IP-in-Figures-1H-2023-EN-web.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Jelena Pribic. The impact of Artificial Intelligence on patent drafting. Lexology.com. 2023. URL: <https://s3.amazonaws.com/documents.lexology.com/f475adcb-f35c-4ea5-bb17-ee9a83ebfff4.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAVYILUYJ754JTDY6T&Expires=1710531849&Signature=6XQuuM9vRH3818vAP3S7bKfN3Ds%3D> (дата звернення: 10.05.2024).

4. Kathy Van der Hertten. AI proves effective at improving patent office efficiency and application timeliness. CAS, a division of The American Chemical Society, March 2023. URL: <https://www.cas.org/resources/cas-insights/intellectual-property/ai-proves-effective-improving-patent-office-efficiency> (дата звернення: 10.05.2024).
5. Emna Chikhaoui, Saghir Mehar. Artificial intelligence (AI) collides with patent law. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. V 23, Issue 2, 2020. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Artificial-intelligence-collides-with-patent-law-1544-0044-23-2-466.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).
6. Kathy Van der Hertten. Patent Office Sustainability and the Role of Artificial Intelligence. WIPO Magazin, January 2023. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine_digital/en/2023/article_0001.html (дата звернення: 10.05.2024).
7. CAS applies AI-driven approach in collaboration with INPI Brazil to transform patent examinations. Press releases, March 2022. CAS, a division of The American Chemical Society, March 2022. URL: <https://www.cas.org/about/press-releases/cas-inpi-enhanced-examination-solution> (дата звернення: 10.05.2024).

КАНОНІЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ XII СТОЛІТТЯ ЩОДО «СТАТЕВОЇ СВОБОДИ» ЖІНКИ

Житник Віктор Васильович

аспірант кафедри теорії та історії держави і права

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

ORCID: 0009-0002-3272-6159

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3847

Сприйняття жінки в середньовічному світському і церковному праві і правосудді різнилося. За звичаєвим правом жінка вкрай рідко могла діяти від свого імені в суді. Віднайдення римського права та введення його в систему цивільного і канонічного права представниками середньовічної університетської спільноти [1] також вплинуло на юридичне сприйняття жінки. Шлюбні норми, насамперед дискусійні супроводжувались посиланнями на Кодекс Юстиніана або Дигести. Треба визнати, що римське право мало багато обмежуючих норм щодо жінок. Середньовічне канонічне право надало жінці більше свобод і прав в царині сімейно-шлюбних відносин [2].

Базові принципи шлюбних відносин були сформульовані в «Декреті» Граціана [3]. При розгляді питання про «статеву свободу» жінки, Граціан звертається до римської традиції розуміння згвалтування, як викрадення чужої власності. Римський термін «raptus» характеризується такими елементами: насильницьке викрадення дівчини з дому її батька, осквернення її цноти, і мета – одружитися з нею. У концепції Граціана з'являється нова важлива складова – відсутність згоди жінки на статевий акт. Оскільки згвалтування не було самостійним злочином у канонічному праві, він став важливим компонентом складу «raptus». Граціан робить революційний для XII століття висновок: насильство над жінкою унеможлиблює її перелюб (adulterium), пояснюючи це тим, що насильство наноситься тілу, а не душі. Злочин подружньої зради включає згоду на порушення (violentia) подружніх прав та обов'язків. На відміну від цього, згвалтування є зовнішнім порушенням прав жінки, у якому цнотливість як внутрішня установка не знищується, а залишається недоторканою. Припущення про невинуватість захищає жінку, тому що обов'язок чоловіка – довести, що вона погодилася на перелюб.

Декретисти розвинули ідеї Граціана щодо «статевої свободи» жінки і запропонували розглядати насильницький фізичний примус жінки до статевої близькості не як тяжке діяння, а помірний примус, коли жертва змушена була поступитися проти її волі, але без фізичного примусу, як менш серйозний злочин. Однак і в першому, і в другому випадку жертва повинна чинити опір, щоб інцидент був розцінений як «raptus». Відсутність згоди жінки на інтимну близькість, насильництво і примус у відношенні до неї сприймалося каноністами як огидний злочин. Руфін у своєму коментарі зазначав, що «світське право карає таких злочинців смертю», але, канонічний закон таких заходів вжити не міг, обмежуючись суворими покутами. Провідні каноністи XII століття наголосили на важливості згоди як для шлюбу, але й встановлення меж «статевої свободи» особистості. Такий пріоритет та повага жіночої згоди не були широко поширені в досліджуваний період, проте очевидно, що сміливі формулювання каноністів XII століття мали серйозні наслідки для розвитку юридичної думки та практики в галузі канонічного права [4].

Середньовічне канонічне право започаткувало юридичні норми які наразі складають концепцію «жіночого притулку» [5, с. 529]. Вже за Граціана було відзначено, що небажані дружини просто відкидалися їхніми чоловіками у великій кількості. Церковний акт реституції передбачав повернення жінки в сім'ю до проведення належного провадження щодо дійсності існування шлюбу. Але якщо чоловік вчиняє проти жінки неконтрольовані агресивні дії, відкрито виявляє ненависть, то дружина повинна бути довірена нагляді перевіреної і почесної жінки в місці, де чоловік та його родичі не зможуть вчинити над нею насильство. Жіночі монастирі, зокрема, могли приймати жінок, які були згвалтовані. Чоловіки, чії відкинуті дружини не повернулися до них згідно з приписами канонічного права, до кінця свого життя втрачали право на повторний офіційний шлюб, тобто мали вести безшлюбний спосіб життя.

У правових джерелах XII століття багато текстів і правових рішень дають описи насильства, і зокрема сексуального насильства щодо жінок. В цей час у канонічному праві набув чинності принцип шлюбної згоди, згідно з яким вільне бажання як чоловіка, так і жінки одружитися є невід'ємною складовою шлюбу. Статевий акт був згідно норми права лише підтвердженням того, що шлюб укладено законно на основі вільного волевиявлення обох партнерів одружитися. Ця норма

врегулювала суперечку, що виникла в XII столітті в університетах Парижа та Болоньї про встановлення юридично дійсного шлюбу. Через церковний шлюб жінки отримали можливість звільнитися від небажаного шлюбу. Через визнання юридичною особою жінка отримала права, які захищали її від чоловіка та мали стати запобіжником від насильства в шлюбі.

Література:

1. Санжаров В.А., Павлюх О.А. Болонська правова школа у XII столітті. Внесок декретистів в створення системи західноєвропейського церковного права // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2022. Вип. 1 (8). С. 21-31. DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.21-31.
2. Brundage J.A. Law, Sex and Christian Society in Medieval Europe. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 698 p.
3. Санжаров В. А. Оформлення системи церковного права в Західній Європі у XII столітті. Декрет Граціана // Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Вип. 6 (41). С. 18-21. DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i6\(41\).959](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i6(41).959).
4. Лоцихін О. М., Санжарова Г. Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2023. Вип. 1 (10). С. 28-36. DOI [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(10\).2023.28-36](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(10).2023.28-36).
5. Landau P. Papst Innocenz III. und Wilhelmines Ehe. Studien zum possessorischen Verfahren im Eherecht // Studia Gratiana. 1998.Vol. 29. S. 521-542.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Бут Юрій Сергійович

ПРИНЦИПИ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СФЕРІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....3

Буц Олена Володимирівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ПРОЦЕСУ
МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПРАВАЗАСТОСОВНИХ АКТИВ.....5

Коваленко Олександр Олександрович

ОСНОВНІ ТИПИ ПОПУЛІЗМУ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.....10

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Ганаба Марія Михайлівна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ
«НАДПРИБУТКІВ» БАНКІВ.....13

Гречанівська Вікторія Володимирівна

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ.....15

Шеремета Назар Ігорович

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
МЕДІАЦІЇ У ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ.....18

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Грицишина Лариса Валеріївна, Конончук Богданна Ростиславівна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АЛІМЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....24

Ковальчук Анастасія Григорівна
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ
УЧАСНИКАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....29

Красовський Олег Олександрович
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ
ПОВЕДІНКУ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ.....34

Маркуш Карина Ігорівна
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕМБРІОН» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....38

Одовічена Яна Анатоліївна
АЛГОРИТМ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОСАДОВОЇ
(РОБОЧОЇ) ІНСТРУКЦІЇ.....43

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Безега Тетяна Михайлівна
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ
АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....47

Глевацький Денис Васильович
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ.....52

Завгородній Роман Богданович
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....54

Масловська Єлизавета Денисівна
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВЕДЕННЯ
ДО САМОГУБСТВА.....58

Оперук Віталій Ігорович, Надрага Любомир Ярославович
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....61

Оперук Віталій Ігорович, Павула Євген Миколайович
ФОРМИ ПРОЯВУ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....63

Тренба Владислав Сергійович
КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ.....66

Хворостяна Олександра Олександрівна
СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНЕ ДІЯННЯ ЯК ОЗНАКА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 347 КК УКРАЇНИ.....69

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

Корнієнко Анна Ігорівна
МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО
ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....72

Маркуш Карина Ігорівна
ПРАВО ГРОМАДЯН НА ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ
ІНФОРМАЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА НА ПРАКТИЦІ.....74

Омельян Максим Валерійович
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....78

Петрова Наталія Олександрівна
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ
ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА.....82

**Право інтелектуальної власності та його захист.
Інформаційне право. Інформаційні технології**

Михайленко Михайло Вікторович

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ У ЕКСПЕРТИЗИ ПАТЕНТНИХ ЗАЯВОК.....86

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Житнік Віктор Васильович

КАНОНІЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ
XII СТОЛІТТЯ ЩОДО «СТАТЕВОЇ СВОБОДИ» ЖІНКИ.....90

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 61

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

16-17 травня 2024 р.

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 24.05.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

